

Risto Santala

TILLBAKA TILL VÅRA JUDISKA RÖTTER

Fem föredrag

Församlingsfakultetens Bibelkonferens 15.-18. Nov. 2007 i Göteborg

Messias i skapelseberättelsen

Som motto till detta möte har jag valt slagordet: "**Tillbaka till våra rötter**". Det påminner oss boken "Rötter", ett av vår tids mest kända verk, skriven av **Alex Haley**. I boken söker den mörkhyade amerikanen sina egna rötter och slutar i en avlägsen by på den afrikanska kontinenten. Det kan hända, att vi som kristna har förlorat våra rötter och kontakten med bibliskt tänkande. Den kände teologen **K. L. Schmidt** har sagt, att "gudsproblemet, frågan om framtiden och judefrågan är ett och samma problem". Därför försöker vi "tillbaka" till trons grunder.

Anfall emot kristen tro

I slutet av adertonhundratalet började några tyska vetenskapsmän tolka kristen tro *annorlunda* än man var van vid. Dom ropade högt: "Befrien oss från Gamla Testamentet i skolan!" Man försökte göra Jesus "*till en fullblodsgerman för att sålunda så grundligt som möjligt avslita sambandet med judendomen*". Det irriterade den berömde svenska rabbinen **Gottlieb Klein**. Då skrev han redan år 1899 sitt föredrag: "Rubbar den modärna bibelkritiken vår religiösa tro?" Enligt hans ord tyckte man i allmänhet att om det Gamla Testamentet är förlorat, så skall åtminstone Nya Testamentet räddas. Men man glömde, "att när roten är förmutrad, så är stammen icke dess mindre". Problemet gäller både synagogan och kyrkan. År 1904 publicerades sedan **A. Müllers** bok "Jesus ein Arier". Den bevisade i vetenskapens namn, att "galiläerna egentligen voro gallier, och då dessa voro arier, var Jesus följaktligen en arier". "Jesus tillbragte de för hans inre utveckling viktigaste åren av sitt liv i Indien, där han i arisk anda avfattade heliga vedaböckerna".

Rabbi **Klein** skrev, att det hade "nästan kommit på modet att nedsätta judendomens betydelse för kristendomens uppkomst". Sådana "*dilettanter har utsatt mångt olycksfrö och bidragit till de bildade kretsarnas sedliga förvirring.*" "*Blott den, som för ett sedligt liv, blott den känner Gud*". Vi måste bevisa vår tro både i handel och vandel. **Klein** påminner ock att vi skall inte "förhäva oss". "Vi bär inte roten, utan roten bär oss" (Rom. 11:18). "Den som därför vetenskapligt vill förstå kristendomens historiska ursprung, dess väsen och utveckling, må i första rummet fördjupa sig i dess judiska grundval." Därom talar vårt motto i dag.

Då jag talar om dessa frågor, framför jag alltid så att säga **min egen trosbekännelse**. Det blev ett outplånligt minne för mig då jag i början av 1950-talet fick i min hand en liten skrift, "Är Jesus en historisk personlighet", skriven av ovan nämnda rabbi och professor **Gottlieb Klein**. Han hade fått en uppmaning av svenska dagliga tidningar att besvara de påståenden, som den tyske professorn **A. Drews** hade i sitt tvådelade verket "Die Christusmythe". Där förnekade denne t.o.m. Jesu historiska verklighet. Han påstod, att "det är ett grundligt misstag att den kristna kyrkans utveckling skulle ha sin utgångspunkt i en individ, människan Jesus". Redan i sitt förord sade Klein att han ville "hjälpa till att förstå, att det behandlade problemet inte alls är något problem, utan att ett vårdslöst studium av Nya Testamentets historia utgående från de rabbiniska källorna har förorsakat i vissa kretsar det kaos som nu råder". Då jag läste denna skrift fick jag djupt erfaras, att NT:s grund håller för en granskning. På samma sätt gick det också för professor **Gösta Lindeskog**, som skrev på 30-talet i Nazi-Tyskland sin eminenta avhandling om "Den nyare tidens judiska forskning om Jesus". Han berättade för mig på 60-talet, att just Kleins lilla skrift hade väckt hans intresse för att granska *den judiska bakgrunden för vår tro*. Redan i inledningen till sin avhandling skrev han, att "*självförståelsen för kristen teologi kan man*

uppfatta klarare och djupare enbart inom dess judisk referensram". Den avlidne israeliska dialogens mästare, prof. **Martin Buber**, sade en gång i vår diskussion, att han ansåg prof. Gottlieb Klein vara "sin tids främsta kännare av det andra templets tidsperiod".

Kyrkan och dess traditionella rötter

Det är ett under, att **kyrkan har småningom accepterat sina egna judiska rötter**. I oktober **1976** samlades representanter för de evangeliska kyrkorna och de judiska synagogorna till en gemensam överläggning i **Berlin**. Man avgav där en officiell deklaration i vilken de kristna uppmanades att sprida bland judarna kunskap om grunderna för sin tro och vice versa. Dessa frågor behandlade vi också vid Lutherska Världsförbundets internationella rådplägning i **Bossey** i augusti **1982**. Vid detta möte, där de judiska delegaternas insats var inspirerande, talade man om "*de kristnas förhållande till det judiska arvet*". I slutdokumentet konstaterar man många gånger, att kännedomen bland de judiska lärda om GT kan "berika" kyrkan och ge en "djupare förståelse för dess egna bibliska rötter". Därför borde vi "jämföra" grunden för vår tro med det israeliska trosarvet. Då vi blir medvetna om vår tros "judiska rötter" och dess "judiska arv", ger detta "ny troskraft" på alla områden inom det kyrkliga livet.

Allt detta har vi **testat** också i Israel. För cirka fyrtio år sedan började vi i smyg inom FMS:s hebreiska skolans källare ett litet boktryckeri. Vår lärare **Victor Smadja** har "nationaliserat" detta arbete för messianska judar. För två år sedan har dom publicerat 282,575 kristna böcker, 160,000 på hebreiska och 102,000 på ryska. I skiftet av **1980** skrev jag på hebreiska två böcker om Messias i GT och NT i ljuset av rabbinistisk litteratur. Av dom har man utgivit mera än 30,000 styck. De här två böckerna och studiet om Paulus i ljuset av judisk litteratur har man översatt redan på åtta språk, bland annat på engelska, ryska, spanska, ungerska, kinesiska och arabiska. Till följd av dessa böcker har jag haft kontakt med ryska troende judar från Sibirien och Ukraina, samt ock med kinesiska troende. På finska har dom givits ut med rubriken "Rötterna" I,II och III. Dr Gottlieb Klein är egentligen skyldig för min livskallelse.

Moses, profeternas fader

Det är lätt att förstå vad det gäller, när den uppståndne Jesus "*begynte att genomgå Moses och alla profeterna och uttydde vad som i alla skrifterna var sagt om honom*" (Luk. 24:27). Han sade till sina lärjungar, att "allt måste fullbordas, som är skrivet om mig i Moses` lag och hos profeterna och i psalmerna". "*Därefter öppnade han deras sinnen, så att de förstodo skrifterna*" (44-45). Utan det kan man inte förstå Bibeln. Paulus gjorde på samma sätt inför konung Agrippa. Han sade, att han "säger *intet annat*, än vad profeterna och Moses hava sagt skola ske". Han "*tog bevis både ur Mose lag och ur profeterna*" (Apg. 26:22 och 28:23). Varför har dom predikat på så sätt?

I Johannes första kapitel upprepar man ordet "*heureka*men", "**vi har funnit!**" Där säger Filippus till Natanael:"Den som Moses har skrivit om i lagen, och som profeterna hava skrivit om, honom hava vi funnit!" Varför talar man också här om Moses? Jesus har handlat på samma sätt som hans samtida. All judisk exeges i sinom tid ända till medeltiden använder denna metod. Synagogan har förpliktat sig att iakttaga de "tretton tronsartiklar" som **Moses Maimonides**, RaMBaM (1135-1204), har fört fram som föreskrifter. De viktigaste "direktiven", som man upprepar varje dag, lyder:

klausul 6: "Jag tror med fullkomlig tro, att allting som *profeterna* har sagt är sant."

klausul 7: "Jag tror med fullkomlig tro, att *profetian som vår lärare Moses har givit*

var sann och att han var *profeternas far*, för de som voro före honom och för de som kom efter honom."

klausul 12: "Jag tror med fullkomlig tro på *Messias tillkomst*, och fastän han dröjer, skall jag vänta på honom varje dag ända tills han kommer."

klausul 13: "Jag tror med fullkomlig tro på *de dödas uppståndelse i sinom tid*, när det behagar honom."

Moses, profeternas fader

Messiasförväntan bland judar är officiellt mycket stark. I Talmud **Berakhot 34b** säger man , att "*alla profeter profeterade enbart om Messias tillkomst.*" Ändå säger man varenda morgon i deras **Sidur**-bönebok: "*Världarnas Gud, du har anbefallt oss att offra ett beständigt offer (syndaoffer) i rätt tid och insatt präster och leviter i sina ämbeten och gett Israel sin specialställning, men nu är templet förstört för våra synders skull, det eviga offret har annullerats och vi har ingen präst i sitt ämbete - vare därför din vilja, att våra läppars tal skulle anses som vårt offer.*" Också på påskdagen säger man: "*men nu är templet förstört för våra synders skull och påskoffret har upphävats och vi har ingen präst att utöva sitt arbete.*" Talmud **Sanhedrin 97a** konstaterar, att "*för våra synders skull, vilka var stora, gick det som det gick.*" **Sanhedrin 98b** säger, att "*Messias tider har avslutats för länge sen.*" I medeltida kommentarier har man ändå otalig mängd av uttydanden, som hänvisar till Messias. Det ser man t.o.m. i skapelseberättelsen.

Bibelförklaringens inskränkningar

Nya testamentet talar många gånger om "Kristi hemlighet", "*mysterion tou Christou*". **Luther** skriver i sin lilla katekes, att "vi kan inte med eget förstånd och kraft tro på Jesus Kristus och komma till honom". **Paulus** säger att enbart genom Guds Ande kan vi "veta vad som har blivit oss skänkt av Gud". Och vi talar inte "mänsklig visdom, utan med sådana ord som Anden lär oss; vi har ju att tyda andliga ting för andliga människor" (1 Kor. 2:12). Paulus skriver också, att Jesus Kristus "har avslöjat hemlighet som förut under evärdliga tider har varit outtalat" (Rom. 16:25). Brevet till kolosserna 1:26 säger tillika, att "vi förkunna Guds ord, *den hemlighet som tidsåldrar och släkten igenom har varit fördold*". Det gjorde han för att vi skulle få "*en rätt kunskap om Guds hemlighet, vilken är Kristus*" (Kol. 2:2). **David Hedegård** predikade på 60-talet i en liten kyrka i Sverige därom, att "evangelium är egentligen det som Jesus är och vad som han gjort för oss". Därför måste Jesus öppna våra "sinnen" att förstå skrifterna. För det andra: Paulus lärde "*både för små och stora intet annat, än vad profeterna och Moses*" har talat om Kristus. Detta "mysterium" försöker vi studera ock idag.

Det är inte vårt syfte att förstå alla Guds hemligheter. Skrifterna i **Qumran** hävdar, att Gud har uppenbarat för oss enbart det, som är "nödvändigt för mänskligheten", "*asher huzrecha ledorot*". Rabbinerna citerar ofta ordet i 5 Mos. 29:29: "Vad som är fördolt, hör Herren, vår Gud till; men vad som är uppenbarat, det gäller för oss och våra barn". Den s.k. andra skapelseskildringen, som bara upprepar vad som Gud redan hade gjort, säger: "Detta är berättelsen om den ordning i vilken allt skapades på himmelen och jorden" (1 Mos. 2:4). På hebreiska heter det i den masoretiska texten, "*elle toldot ha-shamajim vecha-arez be-hibbaram*". Bokstaven **h** har förminskats till sin halva storlek. Rabbinerna säger, att det beror därpå, att "Gud ville inte avslöja alla skapelsens hemligheter till mänskligheten".

Den första skildringen om skapelsen säger, att "jorden var öde och tom", "*tohu va-vohu*". Redan här ser rabbinerna **messianisk motiv**. De säger, att *de här orden skall vi förstå först "när Davids Son kommer"*. Kristendomen är uppenbarelsens religion. Johannes 1:18 säger därom: "Ingen har någonsin sett Gud; den enfödde Sonen har kungjort vad Gud är". Vi är "uppbyggda på apostlarnas och profeternas grundval, där hörnstenen är Kristus Jesus själv" (Ef. 2:20). "Ty Jesu vittnesbörd är profetians ande" (Upp. 19:10).

Messias Ande i skapelseberättelsen

Rabbinerna kallar första Moseboken också med namnet "*skapelsens bok*". Dess första ord "*Bereshit*", "Början", hävdar att allting som skildras där, är i sitt första skede; världen, människosläktet, nationerna, synden och försoningsplanen. Där ser man ändå små hänvisningar om messianisk förväntning. Hösten 1981 "upplyste" en viss dr **John Pawlikowski** från Chigago i Jerusalem oss och sina judiska åhörare, att kyrkan borde redan överge sin traditionella "uppfyllelse-teologi", enligt vilken GT:s profetior skulle ha uppfyllts i Kristus. I stället borde man börja tala om uppenbarelsens fortsatta utveckling. Också i Finland har man framhållit, att bibelfrågan är såsom "ett varigt sår i kyrkomoderns hjärta" och att "man inte ens behöver vara exeget för att konstatera, att sådana profetiska broar från det ena testamentet till det andra är i regel konstgjorda och påverkar inte en rationellt tänkande människa". Jesus och apostlarna har ändå gjort sådana "broar". Synagogans "midrash", deras predikotexter, och alla Talmuds diskussioner repeterar arameiska ord, "*ha be-ha talja*", "det här är bunden med det här". På detta "konstgjorda" sättet tolkar rabbinerna och Nya testamentet sina bibliska utsagor.

Genesis säger i början, att "Guds Ande svävade över vattnet". **Bereshit Rabba I:2**, som företräder den äldsta judiska traditionen, säger, att "*denna är Messias Ande*" ty Jesaja 11:2 skriver: "På honom skall Herrens Ande vila". Några andra källor talar i detta sammanhang, att *han är "den smorde konungen"*. Herrens Ande karakteriserar Messias väsen och hans auktoritet. **Zohar**, den arameiska kommentaren till Moseböckerna, säger om Messias: "Du är den *Gode herden*; om dig har sagts: Hyllen Sonen (Ps. 2:12). Du är stor här nere, Israels lärare, tjänande änglars Herre, *den Högstes Son*, prisat vare hans namn och *hans Helige Ande*." Zohar förklarar, att denna "*razei de-shlosha*", "tretalets hemlighet", kan vi förstå bara "*inspirerade av den Helige Ande och då t.o.m. med slutna ögon; och den uppenbaras i sinom tid genom Messias-konungen.*"

Messias ljus i skapelsen

Guds första befallning lydde: "Varde ljus!" Först på fjärde dagen skapade Gud våra "två stora ljus", solen och månen. Därför har rabbinerna frågat, vad som skedde den första dagen. Även här har den judiska exegesen sett Messias. De frågar: "*Till vem hör detta ljus som faller över Herrens församling? Det är Messias ljus*". Det sammanfogas ock med andra bibelverser: "*Detta ljus är Messias ljus, såsom det står i Psalm 36:6: Hos dig är livets källa, i ditt ljus se vi ljus*". Psalm 43:3 kombineras till samma budskap: "*Sänd ditt ljus och din sanning, må de leda mig!*" På detta sätt gör man broar mellan olika bibelställen liksom rabbinerna gör, ty "*ha be-ha talja*".

Hos Honom bor ljuset

Jesu åhörare krävde honom, att han skulle säga **tillräckligt** tydligt, vem som han är. "Om du är Messias, säg det öppet!" Det finns i gamla judiska skrifter mera än 20 fördolda namn för Messias. Därtill har man samma mängd liknelser, som hänvisar till honom. Dom har ofta *djup psykologisk och andlig betydelse*. Jesus förklarade vid lövhyddohögtiden, att han är "världens ljus". Det hänvisar till Messias som "ett ljus för hednafolken" (Jes. 42:6 och 49:6). Talmud och midrash ger som ett av Messias tilltalsnamn det arameiska ordet "*Nehora*", "**ljuset**". Daniel 2:22 säger: "Han uppenbarar det som är djupt och förborgat, han vet vad i mörker är, och **hos honom bor ljuset**." Midrash ser här Messias: "*Och Nehora (ljuset) är bosatt hos honom; han är Messias-konung, ty det står i Jesaja 60: Stå upp, var ljus, ty ditt ljus kommer - och folken skola vandra i ditt ljus.*" Gud känner det som finns i våra mörka hjärtan. Han "skilde ljuset från mörkret" (1 Mos. 1:4). Moses måste i sin prövning nalka "töcknet, i vilket Gud var" (See 2 Mos. 20:21 och Psalm 88:7). Jesus kom "att ingen av dem som tro skall förbli i mörkret"; "han har frälst oss från mörkrets välde"; "han har kallat oss från mörkret till sitt underbara ljus" (Joh. 12:46, Kol. 1:13 och 1 Petr. 2:9). Budskapet om Nehora, världens ljus, innehåller sådana andliga dimensioner.

Bibelns lära om människan

I skapelseberättelsen har man ofta glömt, vad som man säger om människan. "Gud skapade människan till sin *avbild*, till Guds *avbild* skapade han henne" -- "och han "inbläste *livsande* i hennes näsa, och så blev människan en *levande varelse*"(1:27 och 2:7). Teologerna talar rätt mycket om människan som Guds "avbild", "*zelem Elohim*" och "*imago Dei*". Tyvärr den svenska översättningen är här alldeles orätt. Den engelska och t.o.m. förra finska ordalydelsen talar om "a living soul", "levande själ" och inte om "varelsen". På hebreiska lyder det "*nishmat chajjim*" och "*nefesh chajja*". Här upprepar man samma sak två gånger liksom man gör ofta i Bibeln. Begreppet "*nishmat chajjim*" härstammar i grammatiken inte av ordet "*neshima*", som betyder samma som "*andning*" - utan från "*neshama*" som är det samma som "*själ*", "människans andlig väsen". När man slutade tala i teologin om "levande själ", sade den finska professorn **Seppo A. Teinonen**, att "nu har finska kyrkan förlorat sin själ". **Uppståndelsetron står på denna basis**, att vi har som människor en "levande själ". Jesus sade: "Vad hjälper det en människa, om hon vinner hela världen, men förlorar sin själ?" (Matt. 16:26)

Rabbinerna tolkar ordet "*neshama*" så, att "när vi dör, förmultnar *nishmat chajjim* inte med kroppen utan den får leva evigt i Guds härlighetens närvaro". De säger också, "*ner Adonai nefesh hajjenu*", "vår själ är Guds ljuslåga".

Protoevangelium

Den första Messias-spådom som kyrkan i allmänhet har accepterat är det s.k. "Proto-evangeliet". I våra teologiska böcker säger man ofta, att det skulle innehålla "ingen messianisk vink". Endast **Irenaeus** från andra seklet hänvisar som först till detta. I judiska skrifter talar man ändå rätt mycket därom. Det finns ingen lättvindig genväg att få svar på den här frågan. Man måste granska saken i grundtexten och i gamla rabbinistiska kommentarer. Själva Protoevangeliet lyder: "Jag skall sätta *fiendskap* mellan dig och kvinnan, och mellan din säd och hennes *säd*. *Denna* skall söndertrampa ditt huvud, och du skall stinga den i hälen" (1 Mos. 3:15).

Här talar man om kvinnans säd i singularis. Därefter står det i maskulinform: "*huu jeshufcha rosh*" - "**han** skall stinga den i hälen". Vem är han, har man frågat. Den arameiska översättningen **Jonathan Ben Uzziel** uttyder detta och säger: Om kvinnans avkomlingar kommer att uppfylla

lagen, de skall söndertrampa ormens huvud; *"och dom skall slutligen stifta fred på Messias-konungens tid"*. **Targum Jerushalmi** tolkar de här orden nästan på samma sätt: *"Dom skall åstadkomma fred till slut, i slutet av dagarnas ände, på Messias-konungens dagar"*. Att stifta fred heter på arameiskan *"shefijuta"*. Det liknar ordet *"jeshufcha"*, "stinga dig", i Protoevangeliet. Därför har man också förklarat, att Messias-konungen "skall stingas i hälen". I psalm 22:17, som anses ha bland rabbinerna messiansk motiv, säger man att "mina händer och fötter hava de genomborrat". Det här skall ifyllas *"på frigörelsens tid, i Messias dagar"*.

"Perush Jonathan", "Jonatans förklaring", uttyder den ovannämnda versen och säger: *"De skall bliva helbrägda av ormens bitt; det betyder att de får antidot; att stifta fred betyder frid och trygghet; och han skall bliva deras botare i framtiden, på Messias dagar så att de har frid och vila."* Messias skall ju vara "Fridsfurste; så skall herradömet varda stort och friden utan ände" (Jes. 9:6-7). Efesierna 2:14-15 talar om samma fred och fiendskapen som har försonats: *"Ty han är vår frid, han som av de båda har gjort ett och brutit ned den skiljemur som stod emellan oss, nämligen ovänskapen - för att bereda frid"*.

Men hur kan man tala om **"kvinnans säd"**, *"zera ha-isha"*? I Genesis 4:25 leser vi, att Gud hade "beskärt" Adam *"en annan livsfrukt (zera), till ersättning för Abel"*. På engelska och hebreiska talar man om "säd", "seed" och "zera". Rabbi **Tanhuma** tituleras som "sigill" för midrash-litteratur. Han skriver, att *"här talar man om säd, som är från ett annat ställe. Och vem är han? Han är Messias-konung."* Rabbi **Huna** förklarar, att "Gud har förberett en annan säd från ett annat ställe, och han är Messias-konung." Tillika talar man om "Abrahams säd" både i GT och NT, och att "i din säd skola alla folk på jorden välsigna sig" (Gen. 22:18 och Gal. 3:16).

Midrash Rut Rabba har en lång diskussion om Messias och säger, att välsignelsen skall en gång komma "genom din **mage**", *"jeze mi-me'aaav shel Rut"*. Där ger man också Messias genealogi, som liknar det som vi har i Nya testamentet. I 2 Sam 7:12-13 lovar man, att Gud skall "upphöja den som skall utgå ur ditt liv", *"jeze mi-me'echaa"* - och Gud skall "befästa hans konungatron för evig tid". Jesaja 48:19 säger: "Dina barn (*zera*) skall då vara såsom sanden, och din livsfrukt (*me'echaa*). *"Ha be-ha talja"*, allting här är sammanknuten bland rabbinerna i messiansk tänkande. Kvinnans mage och hennes moderliv motsvarar i Bibeln mannens "zera", hans säd. Därför talar Protoevangeliet om kvinnans säd i maskulinform **"huu"**.

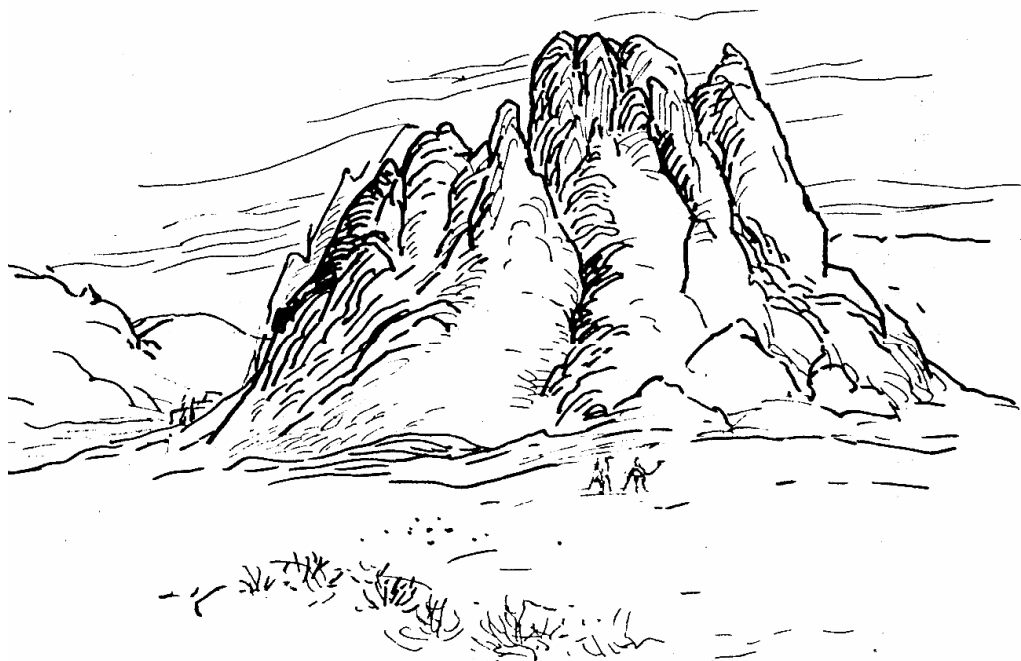
Protoevangeliet tar fram också **"fiendskapen"**, som har kommit till världen. Kommunikationen mellan Gud och människan har upphört. Synden, sjukdomen och döden råder oss till följd av syndafallet. Därför skall Messias försona våra synder, bära våra sjukdomar och övervinna döden. I Salomos Visdom 2:23-24 säger man, att "Gud skapade människan till sin avbild, men satans avund har förorsakat döden". Messias uppgift är att rehabilitera och reparera syndafallets följder. Det kallas *"tikun ha-olam"*, "världens reparation", på hebreiska. Daniel 9:24 förklarar att "den Smorde", Messias, kommer för att avsluta synderna, försona våra missgärningar, bereda en evig rättfärdighet och "besegla" profetian. Så rehabiliterar han världen och fiendskapen mellan Gud och människa slutas.

Även **ormen** reflekterar messianiskt hopp. I midrash-litteraturet brukar man "interprettera varenda detalj ifrån skrifterna". Därför skall vi visa vad som rabbinerna säger om ormen. De hänvisar till 4 Mos. 21:8 där Moses gjorde en kopparorm och satte den på en stång. Denna blev efteråt till ett falskt hedniskt kultmedel. Därför rev Hiskia denna "talisman" ned och "krossade kopparorm som Moses hade gjort, ty ända till denna tid hade Israels barn tänt offereld åt denne" (2 Kon. 18:4). I "notarikon", där judarna räknar bokstavsvärden för hebreiska begrepp, har ordet **Messias samma**

talvärde som ormen. I ordet "*Mashiah*" motsvarar *M* talvärdet **40**, *sh* **300**, *i* **10** och *h* **8**, det gör **358** tillsammans. På samma sätt i "*ormen*", "*nahash*", motsvarar *n* **50**, *h* **8** och *sh* **300** som gör summan **358**. Det här betyder, att Messias skall en gång reparera syndafallets följder.

Kopparormen heter på hebreiska "**Nehushtan**". Jag minns, hur jag utträttade några ärenden i en judisk järnhandel. Affären hette "Nehushtan". I början sade jag till den ortodoxa ägaren: "Du har ett vackert bibliskt namn för den här butiken - vet du vad som man säger om Nehushtan i Visdomsboken"? Det visste han inte. Då citerade jag, att Gud "gav dem **ett tecken för frälsning**, "*åt jesha natatta lahem*" - den som såg upp på kopparormen, fick leva, inte därför att han såg upp, utan för din skull du Herre och frälsare"(Vis. 16:7). Mannen kände mig. Därför ställde han motfrågan: "Vet du vad som RaSHI säger därom?" Det visste jag inte, men jag lovade att se det hemma. Den berömda medeltida kommentatoren skriver: "Ormen kallades Nehushtan, det är ett skamord, men till vad behöver vi detta?" Butikens ägare kände väl diskussionen mellan Jesus och Nikodemus. Därför fick han "toucher", en fulltfäff som man säger i fäktning.

Jesus diskuterade med Nikodemus "om jordiska och himmelska ting". All lära delas i rabbinistiska skrifter till "blottade och dolda ting", "*niggalot ve-nistarot*". Fotnoterna i Johannes tredje kapitel hänvisar två gånger till Visdomsboken. Där finner vi det s.k. "minievangeliet": "Såsom Moses **upphöjde ormen** i öknen, *så måste Människosonen bliva upphöjd*, för att *var och en som tror*, skall i honom hava evigt liv. Ty så älskade Gud världen - att *var och en som tror* på honom skall icke förgås, utan hava evigt liv." Här repeteras två gånger ordet "**tro**". I öknen måste man "**se upp**" på Nehushtan. Arameiska källorna talar därom, att man måste "**lyfta sina hjärtan**" till Gud. Hebreerbrevets 12. kapitel uppmanar oss: "Se på Jesus, trons hövding och fullkomnare, som - utstod korsets lidande och aktade smäleken för intet - att i icke tröttnen och uppgivens i edra själar". Om vi **tror** på Jesus, **ser upp** på korset och **lyfter våra hjärtan** till Gud, då skall vi frälsas. Korset är detta "fälsningens tecken". Redan Moses var profeternas far. Det här lär vi redan i skapelseberättelserna.

På Sinai berg kan det kännas som om Guds lag föll över oss

Lidande Messias i den judiska traditionen

Jesajas beskrivning av Herrens lidande tjänare har varit vändpunkten i många judekristens liv. Även den etiopiske hovmannen från Kandace sysselsatte sig med Jesajas 53 kapitel då han återvände till sitt hem från Jerusalem längs Gasa-vägen. Vi minns hur Filippus erbjöd sig att åka med honom. Problemet handlade sannolikt med dagens perikop från profeterna, s.k. "*haftarot*". Filippus frågade: "Förstår du vad du läser?" Denne svarade: "Huru skulle jag väl kunna förstå det, om ingen vägleder mig?" Den mörkhyade pilgrimen var troligen proselyt, som hade kommit till Jerusalem för att ha närmare kännedom om judendomen.

Åmkring år 90 e. Kr. gjorde man i Jamnias Stora råd flera beslut genom vilka man försökte hindra kristendomens snabba framfart bland judarna. Det grekiska Gamla testamentet godkändes inte längre att användas i synagogorna, därför att urkyrkan hade tillägnat sig detta. De tio budorden lästes inte längre vid sabbatens gudstjänst, "så att inte en sådan uppfattning skulle uppkomma, att bara de buden gavs åt Moses på Sinai". Jag har konstaterat, att ortodoxa och andra judar känner ofta inte till de här tio "förbundets ord". Från den tiden härstammar tydligen också det, att Jesajas lidandesperikop 52:13 - 53:12 inte lästes mera i de s.k. "*haftarot*". I medeltida kommentarer säger man bara inom parentes vid detta kapitel, att "här fattas litet av saken", "*ka'an haser meat min ha-injan*". Kandaces hovman hade detta ännu i synagogans veckoläsningar. Han läste: "Såsom ett får fördes han bort till att slaktas; och såsom ett lamm som är tyst inför den som klipper det, så öppnade han icke sin mun" (Apg. 8:32). Jag har sett på trettioalet hur min mormor klippte med skrynkliga händer fåren som hon hade - då saxen sårade fåren, darrade dom bara ljudlöst.

Judarna förstår nog ofta rätt djupt Messias lidanden. Prof. **Moshe Sharon** sade år 1989: "Utan Jesu död finns det ingen kristlighet - personlig frälsning kan hända endast på basis av detta faktum, att blodet av Guds Son har utgjutits för hela mänskligheten". Lidandesperikopen börjar med orden: "Se, min tjänare skall hava framgång; han *skall bliva upphöjd och stor och högt uppsatt*. Såsom många häpnade över honom, därför att hans utseende var vanställt mer än andra människors och hans gestalt oansenligare än andra människobarns, så skall han ock *väcka förundran* hos månda folk." **Targum** presenterar denna vers: "*på detta sätt skall min tjänare Messias gå till väga i sin visdom*". Ännu under det nionde århundradet framhöll **Midrash Tanhuma** och senare **Jalkut Shimeoni**, att "*detta är konung Messias, som skall bliva upphöjd och högt uppsatt, högre än Abraham. större än Moses och högre än tjänande änglar*". Då den kände avlidne arkeologen **Jigael Jadin** år 1972 besökte Stockholm och man frågade honom, vad han ansåg om Jesus, använde han nästan samma uttryck: "Jesus var större än Moses och profeterna och varje jude borde lyssna på honom."

Ett nytt skifte i judarnas tänkande

Fast de flesta bland judarna undviker att kommentera deras mening om Herrens lidande tjänare, så är det speciellt i Israel inte mera nödvändigt att tåga om saken. Denna inställning har varit något slags "undanmanöver", "evasive move" i synagogan. Prof. **Joel E. Rembaum** har skrivit en omfattande artikel om judisk exegetisk tradition i frågan om Jesaja 53. Där säger han, att medeltida kommentarer uttyder inte hela kapitlet fast de har här och där korta citeringar därom. "*Den här relativa tystnaden kan anses som yttring av judisk självrensning inför kristen tolkning av kapitlet för att kontrollera messianiska spekulationer bland judar.*" Han säger också det som prof. **Efraim E. Urbach** har skrivit i Jerusalem om rabbinernas teologiska ställningstaganden: "I

alla fall, Urbach visar hur komplicerad den rabbinistiska reaktionen om messianska spekulationer har varit och hur den *antikristna polemiska motiven inte kan mera vara kontinuerlig faktor i rabbinistiskt tänkande.*"

Huvuddelen av de judiska lärda har försökt tolka, att detta kapitel skulle beskriva folket Israels lidanden. Så gör ock våra flesta liberala teologer. Man säger att vers 8 måste tolkas i pluralis, "*mi-pesha ammi nega lamå*", "för mitt folks överträdelses skull kom plåga över **dem**". Detta skulle man alltså tolkas kollektivt. Men alla översättningar i västerländska Biblar säger i singularis, att vår missgärning drabbade *honom*, *han* blev plågad, *han* öppnade icke sin mun, plågan kom över *honom*. Septuaginta som översattes på grekiskan cirka 200 år f. Kr. säger: "*apo ton anomion tou laou mou ekhthe eis thanaton*", "för **mitt** folkets skull fördes **han** till döden". I Döda havets skrifter, som kopierades mera än 100 år f. Kr., skrev man, som man ser i Qumran, grottan 4, att hela kapitlet talar i singularis om honom. I vers 8 säges, att "*mi-pesha ammå nogea lamå*" -"nogea" betyder att det "gäller" och "rör på" honom. "Lamå" kan vara också i pluralis, men här gäller det dock Messias lidanden. Det bekräftas för oss i de äldsta rabbinistiska uttydningarna.

*Jesus talar om sitt lidande och uppståndelse för andra gången i Galileen
(Matt. 17:22-23, Mark. 9:30-32 och Lukas 9:43-45)*

Den äldsta traditionen i judiska normativa källor

Midrash Rabba, som reflekterar den äldsta rabbinistiska traditionen, talar om Messias pre-existens redan före mänsklig historia. **Targum till Jesaja 9:5** konstaterar att man har beslutit Messias namn "redan före skapelsen". **Midrash Bamidbar**, som företräder traditionen redan från andra seklet, berättar i **Par. 12**, att "änglarna beredde i paradiset en hydda för en yngling som hette **Metatron**, där han förmedlade de rättfärdigas själar till Gud för att försona Israels synder, som de hade begått i deras skingring". **Zohar II Shemot 8a** har i "Sullam" editionen nio sidor där man talar om Messias tillkommelse och om honom i paradiset. *Zohar*, som har både i öst och väst en hedersplats vid sidan av talmud, identifierar **Metatron**, "den himmelska sekreteraren" med Messias. I slutet av **Midrash Rut Rabba V:6** talar man om honom, att "*Elias samlar Israels goda gärningar och att Messias och den Helige underskriver och förseglar dem*". I den här mening kan man förstå Jesu ord i Joh. 5:27 och 6:27, att Gud "har givit honom makt att hålla dom" och till "honom har Fadern själv låtit sitt insegel".

Zohar berättar bland annat om **Metatron** och Messias på följande sätt: "*Hädangångna själar anländer och talar för Messias om deras liv, och då de beskriver för Messias det lidande, som Israel fått utstå i förskingringen och att de själva är skyldiga härtill, därför att de inte ville känna sin Herre, höjer han sin röst och gråter för dem som härtill är skyldiga, såsom det står skrivet: han var sargad för våra överträdelsens skull och slagen för våra missgärningarnas skull. Då stiger själarna upp från sina platser. Och i Edens lustgård finns ett slott, som kallas de sjukas boning. Då stiger Messias in i detta slott och ropar: Låten alla Israels sjukdomar och alla smärtor komma på mig; och de kommer; och om han inte skulle lindra Israels plågor och taga dem på sig, skulle ingen kunna utstå Israels vånda för de stränga straffens skull, om vilka det står skrivet i toran: och detta är skrivet, sannerligen våra smärtor bar han.*" Må vi minnas att slottet och de sjukas boning motsvarar **hyddan** på ett annat ställe, och den kallas poetiskt också som "**fågelbo**". I alla de här ställen citeras Jesajas 53. kapitel.

Rabbi **Gottlieb Klein** skrev i sina föredrag år 1898 att judiska lärda såg i **Metatron** både Logos, **Mimra** (Guds skapande ord) och den "andre Moses", Messias. I talmud-litteraturen kallas han också "**Sar ha-Panim**", ansiktets prins, ängel och furste. **Metatron** har samma talvärde 314 i "notarikon" som "**Shaddai**", den Allsmäktige. Jesaja 63:9, som hänvisar till Messias lidanden, lyder på hebreiska, "*be-kol tsaratam lå tsar*", "i all deras ångest var han pinad, och Ansiktets ängel frälsade dem, i sin kärlek och medlidande räddade han dem." På engelska låter det på samma sätt, "In all their affliction he was afflicted". Ansiktets furste hänvisar hos rabbinerna till Messias: "*Han är i den uppgift som Gud har givit till honom och alltid när Israel är plågad har också han ångest*".

Lidande Messias i judisk bönebok

På den Stora Försoningsdagen har man i **Mahzor**-böneboken en skönlitterär begäran, som enligt forskaren **Aharon Mirsk** avfattades av **Elazar Ha-Qalir** redan under sjätte århundradet e. Kr. Varenda ortodox jude känner dessa ord. I början hänvisas till templet och Messias, vilka Gud har "*tillsatt redan före skapelsen*". Sedan säges: "*Messias vår rättfärdighet har vänt sig bort från oss; vi är förskräckta och det finns ingen som rättfärdiggör oss. Vår synd och överträdelsernas ok är för oss en börda; men han är sargad för våra synders skull, han bär våra överträdelser på sina skuldror: nu finns det förlåtelse för våra synder. Genom hans sår blir vi helade; tiden är kommen för en ny skapelse för evigt.*" I fortsättningen ber man, att Gud skulle föra åter Messias tillbaka

från jordens kretsar och att han skulle komma och förlossa oss "för *andra gången* så att vi skulle höra om hans nåd *för andra gången*". Böneboken **Sidur** talar också på ett par ställen om "*två Messias dagar*". I engelska böneböcker har man strukit bort de här orden. Tragiken i denna till Försoningsdagen anpassade bön ligger däri, att den erkänner att Messias redan har kommit och har vänt sig bort från sitt folk. Där talas också kraftigt om rättfärdiggörelsen, som ansluter sig till förlåtelsen, såsom Luther lärde i sin katekes. Och den påminner oss Pauli ord om den "*nya skapelsen*" i Kristus Jesus.

När vi tänker på de här tragiska orden, då måste vi minnas, att det finns "ingen försoning utan blod". **Zohar Shemot II 212a** förklarar judisk försoningslära på följande sätt: "So länge som Israel var i det heliga landet *templets gudtjänst och offren* försonade världen av all slags sjukdomar och synd. *Nu är det Messias* som frigör människorna ända tills de lämnar denna värld och får deras straff." Denna längtan ser vi också i judiska böner.

Jesaja 53 i medeltida källmaterialet

Professor **Josef Klausner** förnekade talet om personlig Messias och påstod att äldsta rabbinistiska källor inte även kände en lidande Messias. Det berodde därpå, att han var influerad av **Ahad Ha-Am**, representanten för profetisk sionism, som väntade på politisk välfärdstid på jorden utan Messias. Prof. **Antti Laato** från Åbo universitet skriver i sin finska bok "Offret och förlåtelsen", att "tidig judisk tradition har *inte någonsin* framhävat att Herrens tjänare i Jesaja 53 skulle bli Messias som lider och dör för sitt folk"; "liknande tradition om Messias försoningsdöd har *inte någonsin* förenats i gamla judiska texter" och "Jesaja 53 kapitlets tolkning som skulle gälla Messias ställföreträdande lidande har *inte någonsin* passat till textens judisk horisont" (s. 184). "Den *ända säkra tolkningen* är att Jesaja 53 talar om *det lidande rättfärdiga folket*" (s. 124). Jag kan inte förstå denna motivation, där man försöker förneka den gemensamma kristna och judiska grundvalen om försoningsläran.

Men vad säger de judiska experterna dårom? Den kända rabbinen **Moses Alshekh**, som verkade i Safed i slutet av 1500-talet, skrev om Jesajas 53 kapitel: "*Våra gamla lärda och traditionen har enhälligt* gett oss bevis på att här talas om Messias. *Därför borde också vi följa dem och anse, att förutsägelsen här gäller David eller Messias som på detta sätt uppenbaras.*" Ännu mera uppskakande är rabbinen **Elia de Vidas** ord från samma tid. Denne Safeds rabbin konstaterade: "Så måste Messias lida för våra synders skull och bli sargad; och *den som inte vill, att Messias blir sargad för våra synders skull, han får själv lida och bära sina synder.*" **Alshekh** tillade också: "Det finns *lidanden, som synden har förorsakat* och *lidanden som grundar sig på kärleken*, när den rättfärdige lider för missdådaren och den otadlige gudfruktiga som inte har syndat lägger på sig allas överträdelser, så att dessa gläder sig men han bedrövas, dessa förblir friska och han är misshandlad och slagen - denne vittnar om Messias-konung, som lider för Israels barns synder, och hans lön har han med sig" (Jes. 62:11). All den här kan sammanfogas med Zohars gamla tradition.

Kapitlets andliga budskap

Vi har här jämfört vår tros rötter med Israels trosarv. Och vi har endast hållit oss till sak. En tysk teolog sade visserligen en gång, att predikostolen är den enda plats, där man inte behöver använda förståndet. Våra exempel vädjar ändå till logiskt tänkande. Genom dessa få exempel har vi konstaterat, att kristendomens grundvalar vilar på Bibeln och motsvarar de äldsta och minst censurerade judiska messiasuttalanden. Vi kan tryggt använda "urförsamlingens formulär" och

den apostoliska predikans utgångspunkt enligt vilken Jesus sannerligen är förutsägelseernas uppfyllelse.

Men vad kan man säga om **dess andliga budskap**? Efter diskussionerna i synagogan var man van vid att fråga som rabbi Hillel lärde, "*davar ha-lammed me-injanâ*", vad kan vi lära av denna sak? Lärarna sporde sina lärjungar på arameiska, "*mai ka mashma lan*", vad menar detta för oss? Även Paulus säger fem gånger i Romarbrevet: "Vad skall vi då säga?" (4:1, 6:1, 7:7, 9:14 och 30) Det gällde andliga konklusioner! Till det här måste man ge då personligt svar.

När jag för många år sedan flög genom Hamburg, köpte jag en bok, "Die Reise durch den letzten Akt", "Resan genom det sista skådespelet". Den beskriver, hur den tyske politiska fången **Isa Vermehren** blev förd till koncentrationslägren i Ravensbrück, Buchenwald och Dachau. Det värsta var inte hatet, kylan, föraktelsen eller hungern. Svåraste för denna kvinna var det, att man slog henne i ansiktet och att hon liksom forlorade på detta sätt sin personlighet. Hon blev "dehumaniserad" utan människovärde. På grekiska betyder ordet "*prosôpan*", "ansiktet", samma som "person". I Jesaja 53 upprepar man om Herrens lidande tjänare, att "hans utseende var vanställt", "gestalt oansenlig", "han hade ingen gestalt eller fägring; när vi såg på honom, kunde hans utseende ej behaga oss; *han var såsom en för vilken man skyler sitt ansikte*". Rabbinerna säger, att hans utseende var så förskräcklig, att man inte kunde ha förmågan att se honom. När vi har förlorat vårt människovärde, är det storartat att vår Frälsare identifierar sig ändå med oss.

Jag minns en händelse från gatumissionen för jämt 55 år tillbå. En självmordskandidat, som kom till tron och blev vår arbetskamrat, berättade hur han mötte en rik direktör i Helsingfors. Denne hade inte egna barn. Därför gick mannen och hans hustru till ett barnhem för att adoptera en av dem. Föreståndarinnan lät honom och hans fru se pojkarna och flickorna. Hon berömde var och en av dem som den friskaste, vackraste och mest begåvade. Till slut brast direktören och sade: "Ge mig det allra fulaste och sjukaste av era barn!" I ett sidorum fann man sedan en ryggskadad och ringaktad pojke. "Den här tar jag", sade chefen när han såg den stackars lilla varelsen. Efteråt fick jag höra, att pojken hade fått den bästa medicinska vård och en reservationslös kärlek av sina adoptivföräldrar. Så blev han till en frisk och levnadsglad människa. De allra sjukaste och fulaste accepterar Gud och tar hand om dem.

Den berömda finska operan "Sista frestelsen" berättar om finska pietisternas grundare **Paavo Ruotsalainen**. När hans maka låg på dödsbädden sade mannen: "*Sjukdomen har botat dig.*" Och kvinnan svarade: "*Jag ser ljusa skuggor - hur kan skuggorna bli ljusa?*" Det är också vår fråga. Jesaja skriver: "Våra sjukheter han bär - och *genom hans sår bliva vi helade.*" Det är ofta så, att "sjukdomen botar" vår själviska attityd gentemot de nästa och själva livet. Vi får rätt rangordning för allting. Man lär t. o. m. tacka för svårigheter. En viss fru, som har svår reumatism och bor i vår stad, skrev nyligen, att hon har genomgått 38 operationer och de alla har hjälpt henne. Hon såg verkligen ljus också i skuggorna.

"*Var och en har sitt paket*", lyder ett hebreiskt ordspråk. Somliga katoliker talar om en första och en andra natt i troendes liv. Vi blir frälsta från syndens natt, men efter en tid leder Gud oss liksom han gjorde till Moses, "i töcknet, där han bor" (2 Mos.20:21). Gud sade ock till Salomo: "Herren har sagt att han vill bo i töcknet", i människohjärtats mörker (1 Kon. 8:12). Det betyder prövningens tid. Någon får öppna sitt lidandespaket plötsligt, en annan långsamt år efter år. Ångesten krossar alltid någonting i vårt hjärta definitivt, och säkert är de Guds avsikt för oss. Speciellt prästerna får ofta röna detta.

Rabbinerna kallar denna mänskliga tömning som "*shvirat ha-kelim*", "kärlets krossande". Enligt deras förklaring krossas "kärlet" som företräder all Guds uppenbarelse, till tio "räkneord", "*aseret ha-sfirat*". Varenda bit reflekterar Guds ära. Det här kallas också som "*zimzum*", "förminskandet". Johannes sade, att "han skall bli större och jag förminskas". På detta sätt reduceras och förenklas vårt liv. En av mina vänner som fick cancer, sade i sin predikan, att "livet är som bäst när det är vanligt". Kärlets skärvor återspeglar enligt rabbinerna 288 *ljusa strålar*. Dom säger också, att "*beli shvira ein tikun*", "utan krossandet finns det ingen korrektion" eller renovering. Messianisk "*tikun*" leder till livets förnyelse. Då kan man se ljus i skuggorna, liksom vi hörde.

Allt detta lärde jag personligt när vi öppnade vår lidandets paket år 1959. Vår sjuåriga pojke fick oförväntat cancer bakom lilla hjärnan. Han erhöll ca 700 olika injektioner och ryggmärgspunkteringar. Sedan blev han blind och slutligen medvetlös i fyra månader. Före det såg han Jesus livslevande, sådan han beskrivs i Uppenbarelseboken, "med snö vitt hår". Bakom Jesus såg han änglar. En av hans sista frågor var: "Abba, är det så att Jesus lär oss att lida?" Pojken som före detta var alldeles frisk, sade ändå till en kina-missionär, att han skall dö som barn. Fastän vi säkert fick tillräckligt tröst i den ändlösa smärtan, upplevde vi vår gränslösa hjälplöshet. Allting gick i spillror. Livet har inte varit det samma efter det. Jag hade aldrig tänkt att jag skulle skriva någon bok. Men då nödgades jag göra mitt sorgearbete. Jag skrev boken, "Ett litet kärli i det Heliga landet". Den har gått ut i tålv upplagor. Även på hebreiska har den hjälpt våra olycksvänner. "Beli shvira ein tikun"!

Gud gav för det lidande människosläktet en lidande Messias för att vi skulle lära oss att lida. Genom honom förnyar han oss så att vi ser ljus också i skuggorna. Han älskar den allra fulaste och sjukaste bland oss. Det här lär vi i Jesaja 53 kapitel.

"På dina murar, Jerusalem, har jag ställt väktare; varken dag eller natt få de någonsin tysta" (Jes.62:6).

Herrens nattvard som Messias måltid

Platon har yttrat ett oförgätligt ord: "*Början är den viktigaste delen i arbetet*". När vi griper oss i någon utmaning och tar första steget i den, då får vi kraft att slutföra det hela. I midrash-litteraturen har man alltid en s.k. "*petihta*", ett "öppnande", ett förord eller en "ingress", där man redan visar målsättningen och temat för rabbinistisk disputation. I Johannes evangelium kallas det som "prolog". Även Lukas, Paulus och Hebreerbrevet gör på liknande sätt.

Upplevelsernas betydelse

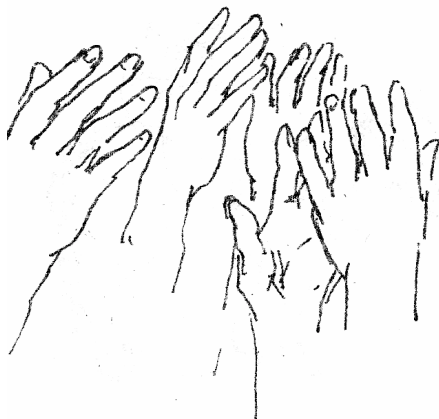
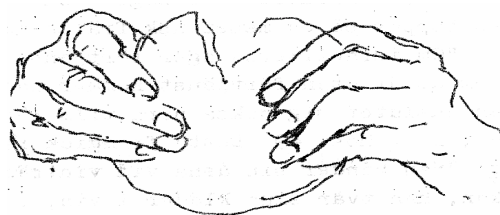
Vårt tänkande bygger sig på **personliga fynd och upplevelser**. Därtill får vi nya intryck när vi bedriver **våra studier**. I 1 Kor. 13:9 säger man, att "vår kunskap är ett styckverk, och vårt profeterande är ett styckverk". På grekiska betyder ordalydelsen "*ek merous*", att kunskapen består av smulor och bitar. Våra barn vet det väl att datamaskinens små "kvartsklossar" kan innehålla flera miljoner transistorer. Dom är små "portar" som låter tekniska data att igenomgå kontrollen. Själva datamaskinen har inget förstånd. I teologin behöver vi både personliga fynd och studier.

Jag minns en upplevelse som jag fick på 60-talet. Det lokala lärarseminariet i Jerusalem hade kallat mig för att berätta på hebreiska om kristen tro. Studenterna ville veta om messianska förutsägelser, om skilnaderna mellan olika kyrkor och om min personlig övertygelse. Stämningen tätnade så att rektorn försökte undvika det andliga budskapet. Därför frågade han vad den kristna nattvarden egentligen betyder. Då fick jag tala om försoningen och syndernas förlåtelse och om Jesajas 53 kapitel. Johannes Döparen sade om Jesus: "Se Guds lamm, som borttager världens synd!" Jesaja 53 profeterar tillika om Messias, att han är "lik ett lamm som föres bort att slaktas". Studenterna var alldeles stilla. Till sist räddades åhörarna med skolans ringklocka. År 1976 hade pingsvännerna sin världskonferens i Jerusalem. Då kallades jag som luthersk präst att hålla eftermiddagens lärostund om "Andens gåvor". Efter det kom den grekisk-ortodoxa ärkemandriten i sin högtidsskrud för att diskutera om eukaristien i vår tro. Han berättade, att hans professor hade framhållit, att i ljuset av deras teologi "nattvarden **är** Kristi lekamen och blod" och att den inte bara symbolicerar detta. Luther lär ju på samma sätt. Prof **David Flusser** sade en gång i sitt föredrag, att "katolikerna har förvandlat nattvarden med sin transsubstantiationslära *till kemi*, kalvinisterna med symbolisk tolkning *till filosofi*; endast Luther har betonat *trons aspekt* när han sade, att *detta är* Kristi blod." Min personlig erfarenhet om Herrens heliga nattvard började år 1945 när jag första gången begick nattvarden. Det betydde vändpunkt och Guds kallelse för mitt liv.

Nattvarden som Messias måltid

Kristen teologi har sysselsatt sig relativt litet med nattvarden judiska rötter. När jag för 25 år sedan nödgades skriva på hebreiska om Gamla testamentet i ljuset av rabbinistisk litteratur, hade jag vissa problem. Om det är så att alla profeter har skrivit "*enbart*" om Messias, som judiska lärda har framhävat, då måste man kunna finna Messias överallt i Bibeln. I frågan om boken Rut räckte det inte till att man spitualiserade dess uttydning. Därför stannade jag inför Rut 2:14: "*När måltidsstunden var inne, sade Boas till henne; kom hitfram och åt av brödet och doppa ditt brödstycke i vinet.*" Jag hade köpt mig med lämplig pris alla viktigaste rabbinistiska böcker av rabbi **Jehiel Golding**. Innan denna vän dog, gav han sitt foto till mig med underskriften: "Till

min broder i Messias, rabbi Risto Santala, med kärlek, rabbi Jehiel Goldin". Därför hade jag Midrash Rut bland mina böcker.

Detta är Rikets bröd -- Messias skall giva manna --och det äter vi för kommande världen

I min inre hjälplöshet tog jag fram Midrash Rut. Efter fem timmars läsning fann jag det som jag hade anat och förmodat. Man säger där fem gånger i femte kapitel om Rut, att "*hon är nära Guds rike*". Hon hör ju också i Matt. 1:5 till Messias släkttavla. Den fortsätter: "*Kom hitfram du som är nära Guds rike!*" I **Mishna Sanhedrin 43a** har man samma uttryck om "*Jesus, som var nära Guds rike*". Efter det upprepar man i Midrash Rut fyra gånger om, "*doppa ditt brödstycke i vinet*", att "*pat lehem, brödstycket är rikets bröd*". Det hänvisar alltså till Guds rike. Fyra gånger säger man, att "*den som äter Messias måltid i denna värld, äter den för kommande världen*". Tre gånger upprepas att "*vinet hänvisar till lidanden*". "*Vinet talar om Messias-konung, ty det är skrivet i Jesaja 53:5 att han var sargad för våra överträdelsers skull*". Om Messias säger man efter detta, att han är "*den andra Moses*" och "*den sista Frälsaren*". Han är "*den säd, som är från ett annat ställe*". Man talar också därom, såsom vi har redan konstaterat med avseende på Rut, att "*välsignelsen skall en gång komma genom din mage*", "*jeze mi-meaav shel Rut*". "*Messias skall giva manna för sitt folk*". "*Den sista frälsaren skall uppenbara sig, han skall komma och sedan dölja sig*". "*Messias skall sättas åt sidan*" och "*Guds rike skall berövas ifrån honom för en tid*". Jag har skrivit i min avhandling, "The Midrash of the Messiah", mera än 300 sidor om Messias måltid i rabbinistiska källor. Den kan man beställa från Jerusalem via e-mail: keren@kerenahvah.org

Nattvardens huvudbetoning i olika evangelieböcker

Alla evangelietexterna talar rätt detaljerat om nattvardens historiska bakgrund. **Matteus 26:17-35** skildrar själva nattvarden och Petri självsäker beteende; **Markus 14:12-25** lämnar Petrus utanför berättelsen men tar fram litet kortare än Matteus Judas Iskariots förrådelse; **Lukas 22:7-32** betonar nattvarden **av evighetens aspekt** liksom Midrash Rut gör. **Johannes 13:1-17:26** bär fram utförligare än de andra all slags detaljer om påskmåltiden. Där talas också om Jesus som det

sanna vintädet. Endast Johannes har inte citerat instiftelseorden för eukaristien, förmodligen därför satt alla andra hade gjort det redan före honom. För **Rudolf Bultmann** nattvardsfirandet var endast något slags variant för hellenistiska kultmåltider och det kunde inte anses historiskt tillförlitligt. För en judisk forskare sådana påståenden är alldeles obegripliga.

Redan i Gamla testamentet ser rabbinerna ofta hänvisningar till messiansk måltid. I Psaltaren 22:27 säger man, att "de ödmjuka skola äta och bli mätta". Det tolkas av **RaSHI** så, att dess uppfyllelse skall ske "*i förlossningens tid på Messias dagar*". I Psalm 23:5 leser vi: "Du bereder för mig ett bord i mina ovänners åsyn." **Midrash Shemot Rabba** förklarar: "*Du bereder för mig ett bord, betyder manna; du smörjer mitt huvud med olja betyder trygghet; och du låter min bägare flöda över, hänvisar till en källa; och Gud skall bereda för den kommande (Messias) bordet, och de skola intaga sin måltid och äta i Edens lustgård*".

Påskmåltidens historisk bakgrund

Judarna firar påsken enligt den s.k. "sedern", i sträng "ordning". Påskberättelsen, "**haggadan**", skildrar små detaljer och deras mening för deltagarna. Allt detta grundar sig på *Talmud* och den judiska bönboken "*Sidur*". Påskfirandets tradition har inte förändrats från Jesu tider. Påskalammet kallas i offerspråket som "**guf ha-pesah**", påskens **lekamen**. I det här ljuset är det lätt att förstå Jesu ord: "Detta är min lekamen." Nya testamentet har ett kort uttryck för påskmåltiden; Lukas 22:15 berättar på grekiska, att lärjungarna "kom att äta påsken"; på hebreiska säger man också, "*le-ekhol et ha-pesah*".

Nattvardens **huvudingredienser**, bröd och vin har en viss betydelse. Efter välsignelsen tar man enligt traditionen det **mellersta** av tre bröden och delar det i tu. Man kallar det som "**afikoman**". Namnet härstammar från grekiskan, "*afikneomai*", att anlända och komma. Halva delen gömmes, och barnen får söka efter den när måltiden slutas. Messianska judar förklarar, att den skulle hänvisa till Messias, som döljes i jordens sköte och blir levande igen. Traditionen berättar, att afikoman sparades och att den garanterade ett lyckligt liv för unga par. Somliga har påstått också att man kunde förutspå Messias ankomst med hjälp av afikoman. "Haggadan" citerar rabbi **Elazar Ben Azarjas** ord: "*Vi skall minnas avfärden från Egypten alla dagar i vårt liv - livets dagar betyder denna värld; alla livets dagar hänvisar till Messias dagar*".

Påskmåltiden innehöll fyra "kalkar". **Första bägaren** kallades som "**kiddush**"; genom den helgades hela påskmåltiden. Efter den tvättade värden sina händer. I Orienten händer det ofta, att tjänarinnan rentvår då allas fötter. Den **andra bägaren** hette "**magid**", av ordet "förtälja". Då frågade eller sjöng den yngsta bland deltagarna: "Varför är denna afton annorlunda än alla andra kvällar?" Sedan lästes det hur Gud ledde Israel från Egypten och om de tio plågorna i andra Moseboken 7 till 12. Det kallades som "**zikaron**", "*memento*". Lukas 22:19 hänvisar till denna princip, när Jesus sade: "Gören detta *till min åminnelse!*" **Tredje bägaren** hette "**kos ha-brakha**", "välsignelsens kalk". I 1 Kor. 10:16 skriver Paulus: ""Välsignelsens kalk, över vilken vi uttala välsignelsen, är icke den en delaktighet av Kristi blod?" Just den här bägaren Jesus helgade för förbundets sakrament. Efter det åt man hela måltiden till slut. Både Lukas 22:20 och 1 Kor. 11:25 förklarar, att Jesus "tog kalken *efter måltiden* och sade: Denna kalk är det nya förbundet i mitt blod". På grekiskan ordet "*meta*" kan betyda också samma som "*le-ahar mikken*", "efter detta". Det kan inte betyda här samma som "till slut".

Paulus fortsätter i sitt brev och säger: "Så ofta I dricken den, så gören detta till min åminnelse!" Tidigare tänkte man ofta, att man kan begå nattvarden bara en gång i året. Jag minns hur dr

Richard Wurmbrand delade nattvard i Haifa tillsammans med **Olof Kristian Kvarme**. Den förre förmannen för hamnarbetarna, som jag kände på utseende redan från året 1954, hade kommit till tron. Nu satt den jättestora mannen med breda axlar där med sin hustru. Han hade redan fått nattvarden. Men gammal som han var, så glömde han det. Han stod upp igen och gick till altaret. Kvinnan hann inte hindra honom. Och Wurmbrand gav sakramentet en annan gång - ty "*så ofta I dricken detta, gören det till min åminnelse*". Han gjorde rätt!

Fjärde bägaren kallades "*kos ha-malkhut*", "rikets kalk". Markus 14:25 lyder: "Sannerligen säger jag eder: Jag skall inte mer dricka av det - förrän på den dag då jag dricker det nytt *i Guds rike*." Och sannerligen, Jesus drack inte den traditionella fjärde bägaren. Lukas 22:16-17 framhäver ännu starkare denna hemlighet: "Jag skall inte mera fira denna högtid, *förrän den kommer till fullbordan i Guds rike*". "Jag skall inte dricka av det *förrän Guds rike kommer*." Och han lovade: "Såsom min Fader har *överlåtit konungslig makt* åt mig - I skolen få äta och dricka *vid mitt bord i mitt rike*" (verserna 29- 30). Prof. **David Daube** förklarar detta i sin bok, "The New Testament and Rabbinic Judaism". Han säger att "*Jesus har stiftat detta sakrament för att kompensera Guds rikets sanna, fullständiga och slutgiltiga tillkomst som ännu är trons och hoppets föremål. Han uppskjöt denna del av liturgin till den slutliga fullbordan i Guds rike*". Därför drack Jesus inte den fjärde bägaren.

Nya testamentet betonar nattvarden **av evighetens aspekt** liksom Midrash Rut gjorde. I midrash upprepas fyra gånger, att "*den som äter Messias måltid i denna värld, äter den för kommande världen*". Det är tröstande för oss att vi kan minnas våra hädangångna släktingar och barn när vi knäböjer oss vid altaret.

Påskbägarna innehöll alltid *två delar vatten och en av vin*. Samma bestämmelse gällde också drickoffer och de första kristnas nattvard. Både Matteus (26:29), Markus (14:25) och Lukas (22:18) talar om vinet som "*kommer från vinträdet*". Jesus har förmodligen givit i sitt avskedstal **liksom om "det sanna vinträdet"**. Det skedde just på påskmåltiden. Johannes 15 talar om det att var gren i vinstocken, som inte bär frukt, måste skäras av och de som bär frukt, skall rensas. Här ser man *grundbeskärningen*, som sker före vintern, då man lämnar endast huvudstammen kvar. *Reningen* betyder det, att man saxar bort överlopps vinklasar, alla skott som skulle bara förkväva druvorna. Så gör man också med s.k. "tomattjuvar". Jag minns en troende juden kristen läkare som förlorade sina båda ben en och en i sänder. Mannen hade diabetis. Först bad han, att man skulle "rensa" bara tårna. Till slut var han ändå nöjd och sade: "Nu är mina ben lika långa!" Han visste ock den andliga läxan om "grundklippningen" i vårt liv.

"Om någon drömmer om åsnan, väntar han på messiansk fälsning"

Men hur kunde Jesus förkunna att han var det "sanna" vinträdet? Jakobs välsignelse i första Moseboken 49:10-11 talar om "härskaren", som kommer och "folken bliva honom hörsamma". Rabbinistiska källor, targum och midrashim ser där Messias. Rabbi **Hanin** säger i **Midrash Rabba** (Ber. R. par. 98) därom: "Israel skall inte behöva Messias lära, ty det står skrivet i Jes. 11:10, att hednafolken skola söka telningen från Isais rot, inte Israel." Jakob profeterade om Messias: "*Han binder vid vinträdet sin åsna*". Det finns långa diskussioner om de här orden. I Talmud **Brakhot 56a** säger man, att "*om någon drömmer om åsnan, väntar han på messiansk fälsning*, ty han är ödmjuk och rider på en åsna (Sak. 12:9)". Både Talmud och Zohar tillägger, att "*om någon drömmer om vinträdet, väntar han på Messias, ty det står att han binder vid vinträdet sin åsna*". I denna mening har Jesus talat i sammanhang med nattvarden, att han är "det sanna vinträdet", "*he ampelos he alethine*". Det var lätt att minnas, ty på arameiska, språket som lärjungarna kunde bättre än hebreiskan, ordet "*hamara*", "åsnan" och "*hamra*", "vinet", skriver man noggrant på samma sätt. Nattvardens **huvudingredienser** och Jesu sista ord och liknelsen om vinträdet reflekterar alltså judisk messianisk förväntan.

Jesus säger: "Jag är det "sanna" vinträdet"

Messias måltid i judiska källor

De Judiska normativa källorna, **Talmud**, **Midrash**, **Zohar** och **Sidur**-böneboken talar mycket om messiansk måltid. Allt detta kan jämföras med esseernas skrifter från **Qumran** och med **Didakhe**, "de tålv lärjungarnas undervisning", som skrevs mellan 90 och 100 e.Kr. Rabbi **Gottlieb Klein** har skrivit i sin avhandling om Didakhe, att den var ursprungligen judisk Ur-Didakhe, som hjälpte proselyter att förstå judendomen. På hebreiska säger man, "*ha-mosif goreea*", den som tillägger, han förminskar". Vi har inte tid att tala om allting som man finner i judiska källor om messiansk måltid. Därför sammandrar vi några huvudfynd som hjälper oss att förstå det israeliska trosarvet i vår tro.

Talmud talar i många diskussioner om "*melave malkha*", det tredje målet på sabbaten. Då eskorteras sabbatens drottning till vardagen. Det kallas också som "*seudat David*", kung Davids måltid och t.o.m. "Messias måltid". Det viktigaste i dess liturgi är den s.k. "*havdala*". I den "*åtskiljes*" vinet högtidligt med bön. Talmud beskriver detta och säger: "*Den som uppfostrar sina söner med toran och gör 'havdala', skall ärva den kommande världen*". Därom talar också Paulus, när han påminner, att den som dricker "*utan att göra åtskillnad mellan Herrens lekamen och annan spis*", han dricker en dom över sig" (1 Kor. 11:29). Talmud **Brakhot 55a** talar om "*Herrens bord*" och säger, att "*så länge som Templet stod, försonade altaret Israels synder; nu är det bordet, som försonar henne*." Också **Menahot 97a** och **Hagiga 27a** påminner om detta: "*Under templets tid altaret försonade människornas synder; nu är det hennes bord, som försonar henne*." **Zohar Shemot II, 212a** säger nästan samma sak: "*Tidigare har tempeltjänsten och offrena försonat folket; nu är det Messias som gör det för människosläktet*."

Den här tredje måltiden måste "*förlängas*" till halva natten. Då diskuterade deltagarna om Messias och bad att han skulle redan komma. När Paulus stannade i Troas för sju dagar, församlade församlingen "*på första veckodagen till brödbrytelse*". Och när Paulus drog "*samtalet ända till midnattstiden*", föll en yngling vid namn Eutykus ned från tredje våningen. Paulus väckte honom till liv och bröt brödet och "*talade ytterligare ända till dess att det dagades*". Det grekiska urspråket lyder här i Apt. 20:7 ganska komplicerat: "*en de tee mia ton sabbaton*". I **Peshitta** säger man på arameiska, att det var "*eukharistia*" och att det hände "*ba-jamma de-had ba-shabba*", "på första dagen på sabbat". Också på hebreiska lyder det: "*va-jehi be-ehad ba-shabbat*", det hände "på första dagen på sabbat". Om det här visar till söndagen, varför har man här alltid ordet "sabbat"? Man kunde ju säga enkelt att det var "på söndag kväll". Det här bevisar, att sammankomsten hände verkligen på sabbat och började enligt traditionen som "tredje måltid". Efter klockan sex, då första veckodagen söndag började, kunde ock religiösa judar komma och delta i mötet. Kyrkorna i Syrien och Nära östern har ännu vanan, att ha eukaristien sker "*i andra vakstunden på sabbaten*". Paulus firade sålunda "Messias måltid" i Troas.

Sidur talar i detta sammanhang om "kung Davids måltid", om "förlossaren" och om "två Messias dagar" och att man "*erhåller en stor glädje av Messias lidanden*", "*jizku lerov simcha mi-havlei mashiah*". Paulus skriver i 1 Kor. 10:3-4, att "*alla åto de samma andliga mat, och alla drucko de samma andliga dryck - de drucko nämligen ur en anmdlig klippa*", som var Kristus. I **Sidur** kallas tredje måltiden som "*övernaturlig mat*" och "*övernaturlig dryck*". **Zohar** talar i denna kontext därom, att måltiden är "*trons måltid*". Där upprepas ordet om "*andlig tro*" och "*andlig själ*". När **Sidur**-böneboken talar om Messias lidanden, säger den många gånger, att "*Herren är en evig klippa - av den här klippan har vi ätit för att tillfredsställa våra själar - ack att klippan*

skulle förbarma oss - ack att Davids Son skulle komma och frälsa oss - han som är Guds Messias".

Skrifterna i **Qumran** beskriver esseernas kommunion, men den hadde ingen sakramental betydelse. Dom accepterade inga främlingar, kvinnor eller krymplingar, blinda och döva till deras måltid. **Didakhen** däremot framhävde, att "botfärdiga syndare" var välkomna till deras messianisk måltid. Den yttrade liksom judiska skrifterna gör, att nattvarden betydde "*andlig mat och dryck*" och förberedde troende till det eviga livet.

Nattvardens andlig budskap

Nattvarden har verkligen andlig betydelse. Jesus sade i Johannes 6:53: "Om I icke äten Människo-sonens kött och dricken hans blod, så haven I icke liv i eder." I finska kyrkan har man nyförtiden nattvardsgång nästan varenda söndag. Där får vi knäböja oss liksom man säger i Psalm 22 om messiansk måltid: Alla skola sedan äta och tillbedja; "*inför honom skola de knäböja*". Vi hade vissa svårigheter med somliga judenkristna med den här vanan, ända tills jag citerade denna vers.

Nattvardens hemliga inflytande blev konkret i det som hände en gång i Herrnhut, där greven **Nikolaus von Zinzendorf** (1700-1760) församlade troende flyktingar. Några av dom förorsakade svåra inre konflikter. Då beslöt dom att begå Herrens heliga nattvard. Och Zinzendorf skrev i sin dagbok: "*Efter nattvarden gick vi stilla hem och lärde oss att älska.*" Församlingen frigjordes av deras problem. Det var också vändpunkten för pietisternas missionsarbete. Och då blev greven, som kyrkohistorikerna säger, fader för nytidens mission.

"Sen på fåglarna under himmelen" och "beskåden liljorna på marken"

Lag och evangelium

Missionspredikan grundar sig på Jesu Kristi egen befallning: "Gån ut i hela världen och prediken evangelium för allt skapat" (Mark. 16:15). Vår Frälsare har all makt i himmelen och på jorden att sända ut sina egna, ty det ord som Matteus använder i missionsbefallningen, "makt", "*eksusia*", betyder både "myndighet" och "rättighet". I praktiken proklamerade Jesus således detsamma som vi har lärt oss i samband med orderutdelningen i armén: "Gruppen står under mitt befäl!" Sålunda skulle vi inte få stå emot missionskallelsen.

Missionspredikan utgör i själva verket en väsentlig del av missionsuppgiften. Vi har blivit beordrade "att gå" och genom dopet "göra" alla folk till Jesu "lärjungar". Ordet "lärjungaskap" upprepas i olika former 264 gånger i Nya testamentet. Kristendomen leder närmast till lärjungaskap. Å andra sidan betyder missionsbefallningen såväl att undervisa som att predika. Jesus själv undervisade folket i sin Bergspredikan. Likväl är målsättningen för denna uppgift skakande djup: åhörarna skulle läras "*att hålla allt, vad jag har befallt eder*". Vi måste själva i det vardagliga livet följa Jesu exempel. Å andra sidan borde missionären undervisa om "allt" det, som vi från evangelierna vet vara lärjungaskapets kännetecken. I denna mening förstår vi aposteln Paulus' bekymmer i Kolosserbrevet 1:25. Enligt denna vers arbetade han för "att fullgöra förkunnelsen av Guds ord" (Hedegårds övers.)

Dr **Reijo Arkkila**, som själv verkat som missionär och som särskilt framhäver den evangeliska riktningen och barndopet, skriver i sin bok "Bekännelsekyrklighet", att vi i vår kyrka borde föra en *principdiskussion "om den undervisningsskyldighet som innefattas i dopet"*. Och han fortsätter: "Barndopet är bibliskt, men seden att döpa barn utan därpå följande undervisning är det inte. Den församling, den moderkyrka, som inte vårdar sig om sina döpta barns undervisning, har blivit en *ovärdig mor*. Då är det inte rätt att kritisera de förlorade barnen, vilket man lätt gör. Det är den ovärdiga modern, som måste rätta till saken. Kyrkan måste bli en bekännelsekyrka. -- Dopet är en programmering för hela livet. Och Luther skriver: Därför har envar kristen hela sitt liv nog att skaffa med att lära sig förstå dopet och öva denna kunskap."

Som Guds "medarbetare" får vi minnas Pauli **absoluta inställning** för sin kallelse. Missionären måste vara Kristi brev både i handel och vandel. Paulus skrev till korintierna två ord som utmanar oss som missionärer: "*Vi hava frånsagt oss allt skamligt hemlighetsväsen och gå icke illfundigt till väga, ej heller förfalska vi Guds ord*" -- och "*härvid vilja vi icke i något stycke vara till någon anstöt, på det att vårt ämbete icke må bliva smädat*" (2 Kor. 4:2 och 6:3). Som Guds sändebud har vi orsak att repetera grunderna för vår tro och undervisning. Från denna utgångspunkt vill vi undersöka kristenhetens äldsta teologiska fråga, **lagens och evangeliets inbördes förhållande och innebörd**. Då går vi ock alltid tillbaka till våra judiska rötter.

Lagens uppgift i missionspredikan

De gamla troende säger, att lag och evangelium är "oskiljaktiga och samtidigt sammanblandade". Vardera har sin egen uppgift. Om vi icke först fattar Guds helighet i hans lag, kan vi inte heller förstå hans nåd. Aposteln Paulus förmanade: "Edert tal vare alltid välbehagligt, kryddat med salt" (Kol. 4:6). Sanningens salt väcker törst efter Ordet. Profeten Malaki talar om "rätt undervisning" som en utmaning just till Ordets förkunnare: "Ty prästens läppar skola förvara kunskap, och undervisning skall man hämta ur hans mun: han är ju Herren Sebaots sändebud. Men I haven vikit av ifrån vägen; genom eder undervisning haven I kommit många på fall. I haven fördärvat

förbundet med Levi, säger Herren Sebaot" (Mal. 2:7-8). Evangelium får aldrig vara en täckfärg för människans ondska -- det skall alltid innehålla ett sanningsserum, som blottar vår inre ställning. När vi först möter vår synd inför Guds helighet, blir vi i behov av nåd.

Vi ämnar inte erbjuda här lag och evangelium i en färdig förpackning med noggranna blandnings-instruktioner. Vår avsikt är endast att framlägga några grundproblem och iakttagelser, som delvis ansluter sig till vår tids förkunnelse och närmast då till judemissionen, inom vilken just dessa saker hör till de centralaste. Det finns ingen genväg till evangelium utom lagen. Den förbereder oss att förstå evangelium. Johannes döparen ropade: "Gören bättring ty himmelriket är nära." Han förkunnade liksom Jesaja 40:3 gör: "Bereden vägen för Herren, gören stigarna jämna för honom." *Vägbrytaren behövs alltid före evangelium.*

Lagen som Messias vägbrytare

Vad förstår vi med lagen i Bibeln?

Mose lag innehåller tre slags föreskrifter: "*buden*", i vilka Gud uppenbarar sin heliga vilja, "*rätten*", som närmast anknöt till samhällslivet samt "*stadgarna*", genom vilka det religiösa livets riktlinjer angavs. Judarna benämnde lagen tillsammans tagen "*tora*", som endast betyder "undervisning".

Lagens tavlor, som omtalas i 2 Mos. 20 och 5 Mos. 5 omfattade de tio buden. Ingenstädes i Moseböckerna användes dock uttrycket "bud" om dessa "bud", utan antingen uttryck som betyder "förbundets ord", "de tio orden" eller endast "dessa ord". Med detta vill Bibeln framhäva, att gemenskapen med den helige Guden är möjlig endast på Hans viljas väg. Buden är inte givna för att plåga människan, utan till skydd för hela vårt mänskliga liv.

De tre första buden, som var skrivna på den ena sidan av lagens tavla, framhäver betydelsen av ett helhjärtat gudsförhållande för människan. "Du skall inga andra gudar hava jämte mig", säger Herren. På hebreiska sägs det härom, att vi inte skall ha andra gudar "inför Mitt ansikte", "*Elohim aherim al-panai*" -- inga idoler får komma emellan i vårt gudsförhållande. Å andra sidan får vi inte göra andliga ting "fåfänga" genom att "i onödan" bruka Guds namn. Som troende talar vi ofta alltför lättvindigt om andliga ting. En prägel av marknadsståhej kan på detta sätt tryckas på vårt arbete och vi hemfaller till andlig manér, till ett sätt att tala och uppföra oss, som är utmärkande just vår speciella andliga fålla. Också det tredje budet, som uppmanar oss att helga vilodagen, hänför sig till vården av vårt gudsförhållande. Utan regelbundna heliga stunder inför Guds ansikte profaneras vårt väsen och "blir främmande för det liv som kommer från Gud" (Ef. 4:18). Vi blir "pratmakare" (Tit. 1:10) och "förfaller till fåfängliga tankar" (Rom. 1:21). En gång måste vi göra räkenskap för "vart fåfängligt ord" (Matt. 12:36) -- det grekiska ord som används här betyder "overksam, sysslolös" eller "onyttig". Också religiöst tal kan vara betydelselöst. Jes. 58:13 säger just om sabbaten, att man då inte borde "sköta sina egna sysslor eller tala tomma ord"; om man tar sig i akt för detta, "då skall du finna din lust i Herren".

De övriga buden talar om okränkbarheten av *föräldrarnas ära*, om *livets oantastlighet*, om *äktenskapets värnande* samt om okränkbarhet ifråga om *egendom, heder och det övriga*, som är oss anförtrott. Om någonting, vad som helst, på dessa områden skadas, tar hela vårt liv samtidigt skada. Buden kallas "förbundets ord" just därför, att gudsgemenskapen är möjlig endast på Hans viljas väg. Människan är en sammanhängande helhet. Av denna orsak kan hon inte tjäna Gud och sin nästa helgjutet, ifall frågan om hennes synd inte är i ordning. Vi kan få yttre, synliga skador liksom också ett inre trauma, sår. På hebreiska sägs det, att dessa för människoögat osynliga, icke blödande sår, så kallade "*torra slag*", ofta är ödesdigrare. En inre krosskada är alltid svårare att sköta än en yttre, som syns.

Judiska lärda har hopbringat sin egen **lagsamling om förtal och skvaller** och gett den det träffande namnet "*Chefets hajjim*", "Livets lust". I Ps. 34:13 står det: "Är du en man som älskar livet (*chafets chajjim*) och önskar att se goda dagar? Avhåll då din *tunga* från det som är ont och dina *läppar* från att tala svek". Förtal och "suckande mot bröder" (Jak. 5:9) förtar alltid livslusten för vardera parten. Därför "skola vi frukta och älska Gud, så att vi icke beljuga, förråda och baktala vår nästa eller bringa honom i ont rykte, utan vi skola urskulda honom, tänka och tala gott om honom och tyda allt till det bästa", påminner oss **Luther**. En mångårig arbetskamrat till den finska skådespelaren **Tauno Palo** sade i sin tid om honom, att Tauno "inte talade illa om någon varken direkt eller bak ryggen". Samma ord kan jag säga om min far.

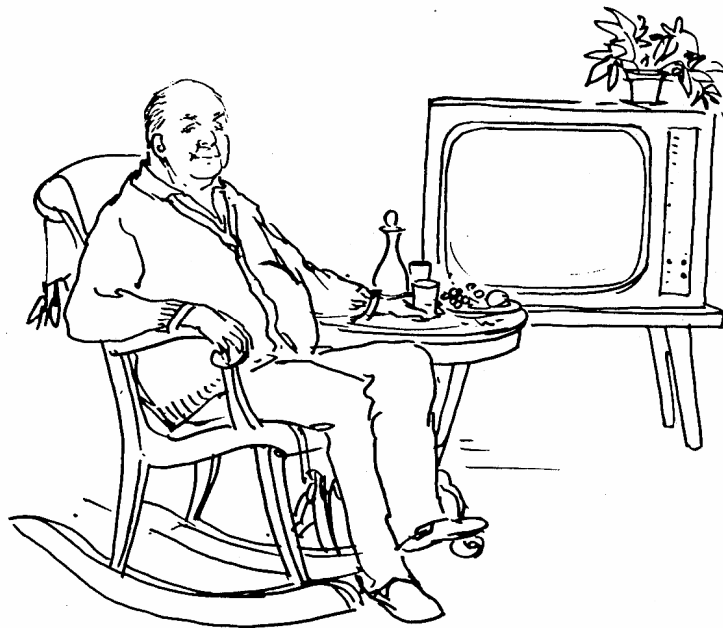
Dödsynderna, församlingens pest

Under medeltiden skilde man på vanliga synder och de s.k. "*dödssynderna*". Det är märkligt att se, hur djup blick den tidens troende hade för syndens allvar. Under den närvarande gyllene tiden vad beträffar skötseln av mänskliga relationer är det skäl att mera i detalj tolka följande mycket allvarliga lyten i vår tid:

1. Superbia eller "högmod" blev människan till fall redan i paradiset. Ormen sade till kvinnan: "Den dag I äten därav, skola edra ögon öppnas, så att I bliven *såsom Gud* och förstå vad gott och ont är." Också de som byggde Babels torn sade: "Låt oss göra ett namn!" Nu för tiden säger vi ofta: "Låt oss göra karriär!" Det ända, som Gud egentligen är "emot", kommer till uttryck såväl i Petrus' som Jakobs brev: "Gud står emot de högmodiga, men de ödmjuka giver han nåd" (1 Petr. 5:5, Jak. 4:6). Vårt högmod kommer närmast till synes i två pinsamma drag hos oss: vi är känsliga för förolämpningar och tröga att tjäna. Superbia avser också "överlägsenhet" -- och sålunda flyter såväl vårt över- som underlägsenhetskomplex ur samma källa.

2. Avaritia eller "girighet" är ett föga klandrat karaktärsdrag. Ändå är det just på grund av njugghet, som Guds rikets arbete lider. Under Jesu tid hade judarna för sed att, förutom tionde, ytterligare ge i medeltal 3 % av sina inkomster till s.k. "goda gärningar". Denna sed blev senare en av islams grundpelare. Väckelsen rör allra sist våra börsar. Jesus säger i Lukas 16:14 om fariseerna, att dom var "penningkära". Paulus har två ord om goda gärningar, "*erga kala*" och "*agatha*". Båda av dem har motsvarande namn i rabbinistisk litteratur, "*ma'asim tovim*" och "*gemilut chasadim*". **Dom har ingenting att göra med "lagens gärningar"**. Med dessa medel bistod man sjuka, fångar, fattiga brudpar och änkor. Som övre gräns för välgörenhet ansåg rabbinerna en femtedel av all egendom utöver det egentliga tiondet. När man gick på torget, köpte man ofta halva delen av varorna till fattiga grannar. Paulus nämner i sitt korta brev till Titus fem gånger denna vanan med önskan att ock "våra bröder" skulle lära sig att utöva goda gärningar. Och han skriver i Ef. 2:10, att "vi är skapade i Jesus Kristus till goda gärningar, vilka Gud förut har berett, för att vi skola vandra i dem". Rabbinerna lärde också, att "människan har skapats *enbart* för att utöva goda gärningar"; de måste man göra "i hemlighet", och då gör vi "Guds gärningar".

3. Luxuria eller "otukt" har av gammalt varit en nagel i ögat för de troende. Detta latinska ord betyder dock även den njutningslystne och den som älskar lyx. Slaveriet under "levnadsstandards-guden" är ett slags andlig otukt.

Är det här jag -- välfärdsconsumenten i sitt rätta element

4. Gula eller "omåttlighet" smyger sig omärkligt in i vårt liv. Hur allment är inte, förutom dryckenskap, även ett omåttligt ätande eller okontrollerat frosseri. Den ryktbara **Robert G. Jackson** i USA var redan som 32-åring ett fullständigt vrak, tills han började fasta och med hjälp av sunda levnadsvanor kunde återvända till livet och bli en hälsans apostel. I en av sina böcker säger han, att "den civiliserade frossaren genast upplever en svaghetskänsla, om han måste vara utan mat en timme, på samma sätt som narkomanen upplever kollaps och depression så snart verkan av den senaste injektionen upphör". Nutidens människa äter inte för att hon är hungrig, utan av lystnad efter mat. När magen inte mera är fullproppad känner hon genast ett behov att äta. "Den civiliserade människan lider av kronisk matförgiftning, som har gjort henne alltför beroende av mat." En sådan frossare är närmast en slav under omåttligheten.

5. Ira eller "hat" kann härska t.o.m. en ung människas inre. Hon kan säga, som jag hört vid ett själavårdstillfälle: "Jag hatar mina föräldrar och min syster. Jag hatar mina lärare. Jag hatar mina kamrater -- och mest hatar jag mig själv." Hatkänslan kan vara sataniskt stark; och endast det egna sammanbrottet inför Gud kan förvandla hatet till kärlek. Båda två vällar fram av samma källa -- människan som vi hatar är på något sätt viktig i våra ögon.

6. Acedia, "likgiltighet" är egentligen kärleken motsats. Den var prästens och levitens grundfel, då de lämnade den sårade mannen på vägen till Jeriko utan hjälp. Liknöjdheten är inte färdig att iakttaga sin nästa. "Ambivalensen" mellan kärlek och hat är inriktad alltid på dem, som sist och slutligen står oss närmast. Förlåtelsen och sämjan med människor som är skenbara fiender är just därför bästa lösning för våra problem.

7. Invidia eller "avund" är ofta en dold motivation för konstnärer och andliga arbetare. Det första brottet mot liv i Bibeln hände just på grund av andlig avund. Gud varnade Kain på förhand: "Varför är din blick så mörk? Är det icke så: om du har gott i sinnet, då ser du frimodigt upp; men om du icke har gott i sinnet, då lurar synden vid dörren; till dig står hennes åtrå, men du bör råda över henne." Det hebreiska uttrycket för den mörka blicken betyder ordagrant att "*ansiktet faller*" och blir långt på grund av avundsjuka -- vårt ansikte speglar ju vårt inre och vårt sinnelag. När Laban såg att svärsonen Jakob lyckades bättre än han med sina djur, "Jakob märkte att *Laban icke såg på honom med samma ögon som förut*" (1 Mos. 31:2). På hebreiska lyder det, att Labans ansikte inte var mera "*kitmål shilshom*", som det hade varit "i går och i förgår". Avunden kan leda till "andlig våld" och förolämpningar. När vi granskar dessa dödssynder, inställer sig den av katolska kyrkan använda syndabekännelsen osökt för tanken: "Ack, våra synder, vår maximala skuld" -- "nostra culpa, nostra maxima culpa!" Då har lagen utfört sitt ämbete.

Lagens huvudändamål

Man talar på många sätt om lagens uppgift i kristen tro. Den **bästa definitionen** torde dock stå att finna i aposteln Pauli iakttagelse, att lagen är given "*för att var mun skall bli tillstoppad och hela världen stå med skuld in för Gud*" (Rom. 3:19). När den Helige Ande överbevisar om synd, börjar vi ropa som profeten Jesaja inför sin kallelse: "Ve mig! Jag förgås, ty jag har orena läppar och jag bor ibland ett folk, som har orena läppar!" Genast därpå är det evangeliets tur. En av seraferna tog ett glödande kol från altaret och berörde därmed Jesajas läppar och sade: "Se, då nu detta har rört vid dina läppar, har din missgärning blivit tagen ifrån dig, och din synd är försonad!"

Teologerna har av gammalt skiljt på **tre slag av "lagens bruk"**. För det första är lagen given *till samhällets skydd*. För det andra *väcker lagen samvetet och driver oss till Kristus*. Lagens tredje bruk, *dess ställning i de troendes liv*, har ofta varit föremål för polemik. Luther har någon gång på sitt sunda sätt konstaterat, att "*den som inte är fattig, eländig, sjuk, syndig och enfaldig inte kan komma i Herren Kristi sällskap*". Om missionsarbetet har lett till något resultat, så åtminstone det, att missionärerna i sin svåra uppgift upplever sin egen omätliga ondska och ohelighet. Ständigt nya situationer och samvetsavgöranden pressar ur vårt inre fram ämnen, som vittnar om vår ohelighet. Till nya missionärer borde man alltid säga: "Välkommen att bli besviken på dig själv!" Vi får likväl också uppleva förut oanade rikedomar. Jesajabokens 54 kapitel, sista versen, säger till "den arma, som har blivit så hemsökt av stormar, utan att få någon tröst": "Detta är *Herrens tjänares arvedel*, denna rättfärdighet, som de har fått av mig, säger Herren" (hebr. övers.).

Lagen undervisar om **ett rätt sinne för proportioner och en rätt människosyn**. Jag ser det så, att hela den kristna förkunnelsen och arbetet präglas av vår uppfattning om människan. Behöver vi möjligtvis endast litet ytbehandlad och förbättring av vårt gamla liv? Eller måste vi "dö bort från synden", "genom lagen dö bort från lagen"; måste vår gamla människa "korsfästas" och "begravas", för att det nya livet skall kunna födas i oss? Sådana frågor är Kanaans tungomål, om man inte granskar dem i deras ursprungliga sammanhang från judisk utgångspunkt.

Juden och den naturliga människosynen

Rabbinistisk litteratur betonar, att vi i grund och botten är goda. Israels populäraste TV-rabbi, som alltid höll det s.k. sabbatsöppnandet i de lokala TV-sändningarna, sade en gång: "Det finns mera gott än ont i oss, mera ljus än mörker -- detta goda måste bara väckas." Samtidigt konstaterade denna rabbi, **Avidor Cohen**, att kristendomen ger en mycket mera pessimistisk bild av människan.

Varje morgon ber den fromme juden och säger: "Min Gud, själen, som du har gett mig, är ren!" Sedan tackar han för det att Gud inte har gjort honom "till hedning, slav eller kvinna". Och kvinnan, frommare till sin natur, svarar i sin tur med att tacka Gud för att "Gud har skapat henne efter sin vilja". Det gör min hustru också. Efter detta talas det vackert om att Gud "öppnar de blindas ögon, kläder de nakna, befriar de fångna, uppreser de nerböjda" och kröner Israel med sin ära. Och den bedjande fortsätter: "Led oss inte in i synd, överträdelse och det som är ont, inte in i prövningar och skam, låt inte *den onda böjelsen* härska över oss och fördriv ifrån oss onda människor och dåliga kamrater och gör oss till ett med *den goda böjelsen*."

Den judiska människouppfattningen lär, att det onda kommer in i människan utifrån. Juden tror inte på vårt av arvsyndens förorsakade fullständiga inre fördärv. Därför kan han aldrig helhjärtat förena sig med oss i den kristna trosbekännelsen, ty vi upplever oss vara "förtappade och fördömda syndare". Han har svårt att fatta, att "Gud rättfärdiggör den ogudaktige". Likväl använder 1 Mos. 6:5 samma hebreiska begrepp "*jetses*", "*böjelse*", i konstaterandet: "Herren såg, att människornas ondska var stor på jorden, och att deras hjärtans alla *uppsåt och tankar* beständigt voro allenast onda." Matteus 15:19 berättar, att Jesus betonade, att "från hjärtat komma onda tankar, mord, äktenskapsbrott" och hela den kända fula förteckningen. Och det är just det som utgår från hjärtat, som förorenar människan. Evangeliet passar för människan först då hon är fullständigt avklädd all egen förträfflighet. *Därför tar lagen bort alla illusioner och tillstoppar var mun*, så att ingen möjlighet att urskulda sig inför Guds helighet blir kvar för oss.

Luther skrev på sin tid boken "Om den trälbundna viljan", i vilken han framhöll, att vårt viljeliv är bundet i syndens bojar. Den västerländska andliga förkunnelsen talar ofta om "avgörelsen" som det andliga livets vändpunkt, alldeles som om bättringen och pånyttfödelsen skulle vara en viljeak av människan själv. Ordet "avgörelse" används i Bibeln endast då det är fråga om Guds avgöranden i vårt liv. Endast den Helige Ande kan förvandla en syndig människa. Därför förklarar även Luther i tredje trosartikelns så: "Jag tror, att jag icke av mitt eget förnuft eller min egen kraft kan tro på Jesus Kristus, min Herre, eller komma till honom; utan den Helige Ande har kallat mig genom evangelium ..." Dessa ord, "jag tror, att jag icke kan tro", är alltid ett tecken på den Helige Andes ljus i människans liv.

Också aposteln **Paulus** lär i Romarbrevets **sjunde kapitel** tre saker, som föds endast i den Helige Andes skola: "Jag *vet*, att i mig, det är i mitt kött, bor icke något gott" -- "så *finner jag* nu hos mig, att det onda är tillstädes hos mig" -- och "i mina lemmar *ser jag* en annan lag, en som ligger i strid med den lag som är i min håg" (v. 18, 21 och 23). Endast den Helige Ande lär oss att "*veta, finna och se*" fel i oss själva. Ve oss, om vi förlorar den rätta och äkta syndakänslan. När jag erkänner min egen kraftlöshet och svaghet, tar den Helige Ande hand om tyglarna. *Då vet vi, finner och ser, friheten* som skildras i Romarbrevets **åttonde kapitel**. Syndernas förlåtelse betyder inre befrielse. Då börjar man leva "i Kristus". Han ger oss en ny kraft och vilja. *Då börjar "livets Andes lag" fungera i oss*. Denna hemlighet ser vi i vers fem: "de som äro andliga, de hava sitt *sinne* vänt till vad Anden tillhör". Syndernas förlåtelse betyder samma som rättfärdiggörelsen. Katekesen förklarar, att Gud inte mera "tillräknar" våra synder och att han "kläder oss i Kristi renhet och helighet". Det här fungerar i praktiken. Men vägen därtill ledes genom lagens portar.

En rätt insikt i lag och evangelium ger **inre frihet**, som inte kan uttryckas i ord. Man må endast dra sig till minnes den metodistiska väckelsens fäder, **John Wesley** och **Whitefield**. De grundade i Oxford "The Holy Club", "de heligas klubb" och tröttade ut sig själva i sin fåfänga strävan efter helighet. Då de i ett litet kapell lyssnade till Luthers förklaring till Romarbrevet, upplevde de en explosionsartad förnyelse. Upptäckten av *evangeliets frihet* tvingade dem snart att börja predika för en åhörarskara på 20 till 30,000 personer, utan högtalare. Och John Wesley fortsatte denna sin verksamhet som friluftsevangelist ända till 86 års ålder.

Jesus som "friluftsevangelist" i sin båtpredikan

Den fullkomliga lagen, frihetens lag!

Vad var det, som befriade dem så? Själv har jag fått det klagörande ljuset över vårt problem från två uttryck i Jakobs brev. Jakob jämför lagen med en spegel, i vilken människan granskar sig själv (Jak. 1:23-25). När hon ser "sitt naturliga ansikte, betraktar hon sig själv" och glömmer genast, hurdan hon är. Aposteln Paulus talar egentligen om samma sak i 2 Kor. 10:12 -- "de äro utan förstånd, i det att de mäta sig allenast efter sig själva och jämföra sig allenast med sig själva!" Ofta påminner vi faktist om en "mätarlarv" som rycker fram på ett löv. Den drar sig samman för att åter ta ett steg, så långt som dess kropp tillåter. Så kan man tolka lagen med mänskliga mått.

Judiska lärda säger i allmänhet, att bergpredikans sedelära är omöjlig att förverkligas. Jesus fordrade fullkomlighet: "Varen alltså I fullkomliga, såsom eder himmelske Fader är fullkomlig" (Matt. 5:48). Juden anser detta "som en överspänd, onormal idealism". Å andra sidan konstaterar Jesus: "Utan mig kunnen I intet göra!" (Joh. 15:5) En märkvärdig motsats! Det judiska gudsbegreppet understryker, att lagen endast fordrar det, som står i människomakt att förverkliga. Även om en from jude måste följa 248 "du skall"-bud och 365 "du skall icke"-bestämmelser och tusentals bud inom "lagens ram", "*sejag ha-tora*", även då ligger alla dessa likväl inom den mänskliga prestationsförmågans gränser. Vad är det då ytterst fråga om i kristendomen?

När vi betraktar "**den fullkomliga lagen**", Kristi fullkomlighetskrav och hans tolkning av buden, ser vi vårt fullständiga fördärv. Nu besannas skildringen i Rom. 3: "Ingen rättfärdig finnes, icke en enda -- för att var mun skall bliva tillstoppad och hela världen stå med skuld inför Gud." Den fullkomliga lagen tillintetgör vår oberoende ställning. Och som fullständigt syndiga och förlorade möter vi den **fullkomliga nåden**. Därför är den fullkomliga lagen **frihetens lag**. Nu grundar sig vår frälsning inte mera på mänskliga beräkningar utan på Jesu fullbordade försoningsverk. Jag minns från 55 år tillbaka en flicka vid namn Hilja, "den tyste", som arbetade inom gatmissionen. Hon fick penicillin-förgiftning i samband med en efterbehandling av angina. Hennes hela hud brändes sönder till vattenblåsor. Då hon höll på att dö, gav sköterskan henne en lugnande injektion. Och hon sade gång på gång: "Inte ett helt ställe, inte ett helt ställe!" Just detta är en rätt beskrivning av människan. Endast Jesus fullkomliga försoningsgärning räcker till att skylå vår syndfullhet.

Den äldre judiska, rabbiniska litteraturen talar klart därom, att **Messias skall ge en ny lag**. Han stiftade den "*redan i Edens lustgård*". I den lagen finns "*inte bestämmelser om bud och förbud*", "*zekhut ve-chova*". Den gamla toran är "*fåfänglighetens fåfänglighet i jämbredd med den nya*". Messias ger närmast "*nya förklaringsgrunder*", "*teamei tora chadashim*", en ny motivation till toran. I honom "*återvänder lagen till sin förnyelse*", "*chozer le-chidusha*". När vi i detta ljus tolkar det "nya bud" som Jesus har gett, finner vi genast det kristna beteendets huvudmotivation: "Ett nytt bud giver jag eder, att I skolen älska varandra; ja, **såsom jag** har älskat eder" (Joh. 13:34 och 15:12). "Älsken I mig, så hållen I mina bud" (Joh. 14:15). Jesus själv motiverar sålunda vårt beteende.

Den fullkomliga lagen frigör oss från mänskliga mönster och förenar oss med Kristus. Om detta talade ock Johannes Döparen: "Vi sågo hans härlighet, vi sågo likasom en enfödd Sons härlighet från sin Fader, och han var *full av nåd* och sanning." Av hans fullhet har vi ofullkomliga fått, "ja, "*nåd utöver nåd*" (Joh. 1:14 och 16). Må vi minnas, att Bibeln talar mycket litet om Guds "kärlek" -- däremot förekommer *fem olika begrepp som uttrycker "nåd"*. Den betonar Guds helighet och det, att vi inte förtjänar hans kärlek.

Kristus har fullkomnat lagen

i vårt ställe. Jesus kunde fråga sin tids judar: "Vilken av eder kan överbevisa mig om någon synd?" (Joh. 8:46) Endast ett felritt offer kunde användas till att försona synd. *Tydligt uppfyllde Jesus också sin tids strängaste krav ifråga om lagen*, även om hans lagtolkning avvek från de skriftslärdas uppfattningar. Därför kan Paulus skriva i Galaterbrevet: "När tiden var fullbordad, sände Gud sin Son, född av kvinna och *ställd under lagen*, för att han skulle *friköpa dem som stodo under lagen*, så att vi skulle få söners rätt (Gal. 4:4-5).

Jesus förkunnade, att han inte hade kommit "för att upphäva lagen, utan att fullborda" (Matt. 5:17). Det är skada, att det grekiska ordet "*telos*" i vår Bibel är översatt med uttrycket "ände" i Rom. 10:4. "*Lagen har fått sin ände* i Kristus, till rättfärdighet för var och en som tror." Samma ord finns ock i 1 Tim. 1:5 i formen "ändamål": "Och förmaningens ändamål är kärlek!" På hebreiska har man översatt båda två med ordet "*tachlit*", ändamål. Kristus är såväl lagens fullbordan som dess ändamål.

Falska tolkningar om lagen

I judendomen har man tolkat Bibeln också så, att Messias skulle "upphäva" lagen. När psalm 146:7 säger, att Herren löser de fångna, har ordet "de fångna", "*asurim*", på vissa håll försetts med prickar, så att det blev i formen "*isurim*" eller "förbud" -- sålunda skulle Herren en gång upphäva alla "förbud". Den falska Messias **Sabbatai Zevi** drog härav radikala slutsatser. Han gav sina anhängare frihet att synda och öppnade "orenhetens portar". Man skulle synda i hemlighet och så mycket, att det inte mera betydde någonting. Befrielsen gällde försoning "genom synd" och således inte "från synd". Sabbatai Zevi förklarades för messias 1665, och redan följande år övergick han till islam genom påtryckning av sultanen i Adrianopolis. Denna falska messias brukade förkunna: "Prisad vare han, som tillåter förbjudna ting." Hans efterföljare brukade fira den till Esters bok anknutna Purimfesten med en s.k. "ljussläcknings"-ceremoni, till vilken hörde orgier i "hustrusbyte". Det har en viss modern anstrykning. I denna rörelse, som är en av religionshistoriens vidrigaste företeelser "uppfyllde man buden genom att bryta dem". Denna de "upphödas" eller "utvaldas" tora kallades också "frihetens lag". Betecknande är, att det var just de tio buden man ville förneka, medan man däremot alltfört höll fast vid den s.k. ceremoniallagen.

Aposteln Paulus frågade i Romarbrevets sjätte kapitel: "Skola vi förbliva i synden, för att nåden skall bliva så mycket större? Bort det! Vi som hava dött från synden, huru skulle vi ännu kunna leva i den?" Jesus Kristus lärde, att man skulle göra det som är gott i hemlighet, inte det som är ont. Han frälste till sin egen helighet och inte till ondska. Han sade till sina efterföljare, att de också skulle lära andra "att hålla allt, vad jag har befallt eder". Och å andra sidan påminde han: "Mig förutan kunnen I intet göra."

Lagens och evangeliets samverkan

Lag och evangelium påminner om s.k. kontrastfärger: i varandras närhet framhäver dessa kontrastfärger varandra, såsom rött och grönt eller blått och gult. Ju närmare Gud vi är, desto klarare är både lag och evangelium för oss. En andlig väckelse förstärker alltid både lag och evangelium. När vi fjärmast från Gud, blir vår förkunnelse slapp: Guds helighet skrämmer inte mera samvetet och evangeliet inspirerar inte till den första kärlekens gärningar. Lagen kan man

inte skärpa på konstlad väg. Det är stor skillnad mellan den syndakänsla, som den Helige Ande åstadkommer och den nedslagenhet som förorsakas av anklagelser. När den helige Ande verkar, visar han på *en öppen dörr* och förhärskar Kristi försoning. När en människa blir utsatt för anklagelser, drivs hon till hopplöshet. Människorna känner instinktivt, om förkunnaren bara försöker skymfa dem eller om han själv har varit i enrum med Gud.

Kristi lag är så villkorslös och fullkomlig, att vi inte förmår uppfylla dess krav. Den gör den gudfruktiga ogudaktig. Den blottar våra egna hårklyverier. Var mun blir tillstoppad och alla står med skuld inför Gud. Vi börjar längta efter nåd. Denna "fullkomliga lag" blir sålunda "frihetens lag". Det går med oss som det gick med den sedeslösa samaritiska kvinnan, som det berättas om i Johannes evangeliums fjärde kapitel. När Jesus för denna människostackare, som var full av självförakt, blottade hennes synd, lämnade hon genast sin vattenkruka och skyndade till staden. Och hon ropade till dem som hon mötte: "Kom och se en man, som har sagt mig allt vad jag har gjort." Alla visste att det var inte litet. Människornas skvaller plågade henne inte längre. Hon var fri från trældomen under sin skuld.

Om någon av oss nu säger: Jag har brutit det "förbundsord", som gör det möjligt att stå i förbindelse med en helig Gud -- jag har talat ont och sökt fel hos mina medmänniskor och har därför emellanåt förlorat "livslusten" -- jag har gjort mig skyldig till alla dödssynderna, till högmod, avund, hat och likgiltighet -- jag är inte värd, att min Mästare går in under mitt tak! Om det är på detta sätt, har lagen fyllt sin uppgift. Och Jesus säger till dig: Den som är fattig, eländig, sjuk och enfaldig har alltid plats hos Mig -- och den som kommer till Mig, honom kastar jag inte ut! Ännu idag har han öppet hjärta för den hopplösa syndaren: "Jag är den gode herden" -- "jag har kommit för att uppsöka och frälsa det som var förlorat".

Som vallgossar lärde också Moses och David medlidande och empati

Vad är Kristi evangelium

Aposteln Paulus underströk för sina åhörare, att "om vårt evangelium är bortskymt av ett täckelse" beror det på att "denna tidsålders gud" har förblindat oss, så att vi icke ser det sken, som "utgår från evangelium om Kristi härlighet" (2 Kor. 4:4). Och vi "predika icke oss själva, utan Kristus Jesus". Å andra sidan talar Nya Testamentet om "nådens evangelium", "vår frälsningens evangelium" och "fridens evangelium". Filippus "förkunnade evangelium om Jesus" och Petrus om "friden i Jesus Kristus" (Apg. 8:35 och 10:36). När Paulus mötte Jesus på vägen till Damaskus, sägs det om honom, att "strax begynte han i synagogorna predika om Jesus, att han var Guds Son" (Apg. 9:20). Han predikade inte filosofi och inte teologi. Han höll heller inte föredrag. Han predikade Jesu person "i det han bevisade, att Jesus är Kristus".

Det är alltigenom fåfängt att tro, att enbart läran utan ett personligt trosförhållande skulle befrämja evangeliet. Petrus talar i sitt brev om apostlar, "som i helig Ande, nedsänd från himmelen, hava för eder predikat evangelium" (1 Petr. 1:12). Detta är vårt problem: Kristi evangelium framföds endast, när Kristus får komma till tals.

Evangelium definieras

i Gamla Testamentet genom två begrepp. Båda finns i Jes. 52:7, som lyder: "**Huru ljuvliga äro icke glädjebudbärarens fotsteg**, när han kommer över bergen, för att förkunna frid och frambära gott budskap och förkunna frälsning." "*Besora*", "glädjebudskap" eller "gott budskap" är i praktiken precis detsamma som Nya Testamentets "*euangelion*" eller "evangelium". Det andra begreppet "*shmuua*", som är bildat av ordet "förkunna", "*lehashmia*", betyder ordagrant "kungörelse". Jes.53:1 frågar med samma begrepp: "Vem trodde vad som predikades för oss?" Det verb, som man här utgått ifrån, "*lehashmia*" betyder, att man "lyckas få den andra att höra" vad man vill ha sagt.

Glädjebudbäraren springer från by till by, tills hans fötter blöder och berättar om frid och frälsning: "Herren tröstar sitt folk, han förlossar Jakob!" Den egentliga evangelist-tjänsten är således i praktiken ett rörligt arbete. *Ef. 4:11 nämner "evangelistens" ämbete efter apostlarnas och profeternas*, men före de egentliga herdarna och lärarna, vilkas ämbeten förutsatte mera fast bosättning på en plats. Apostlagärningarna berättar om evangelisten Filippus, huru han vandrade omkring i Jerusalem, Samarien, Gasa, Asdod och Cesarea (6.5, 8:26, 8:40 och 21:8). Också Timoteus kom emellanåt att som evangelist vara på resande fot.

I Amboland, Namibien, hörde jag berättas att kungen sände sina budbäraren till omgivande byar. Dessa sprang och ropade högt: "Kungen har ärende; han har arbete; han behöver dig; kom till kungen!" Då måste man höra och lyda hans befallning. De gör också evangelisterna ofta med blödande fötter.

Evangeliets rikssyn

Evangeliets predikan innehåller alltid en rikssyn. Även Filippus förkunnade "evangelium om Guds rike" (Apg. 8:12). Detsamma gjorde Johannes Döparen, Jesus och apostlarna. De "förkunnade evangelium om riket" (Matt. 4:23, 9:35, Apg. 19:8 och 28:23). Evangelium om riket betyder en viss öppenhet mellan alla troende och också en vilja till samarbete vid utbredandet av evangelium.

Jesaja 52:10 förenar evangeliets predikan med missionssynen: "Herren blottar sin heliga arm inför alla hedningars ögon, och alla jordens ändrar få se vår Guds frälsning." Det budskap som evangeliet skall förkunna definieras efter dessa inledningsord i skildringen av den lidande Kristus i kapitel 53. Därför har Jesaja blivit kallad "Gamla Testamentets evangelist".

Nya Testamentets mest koncentrerade uppgiftsfördelning vid evangelieförkunnelsen torde vara uttryckt i 2 Kor. 5:19-20: "Det var Gud, som i Kristus försonade världen med sig själv; han tillräknar icke människorna deras synder, och han har betrott oss med försoningens ord. Å Kristi vägnar äro vi alltså sändebud; det är Gud, som förmanar genom oss. Vi bedja å Kristi vägnar: Låten försona eder med Gud."

Evangelium måste således alltid förkunnas. Vi har särskilda fullmakter därtill. Denna förkunnelse kommer klarast till uttryck i avlösningens ord. Den laestadianska trosuppfattningen har säkert en rätt syn på bikten, då den hävdar, att den grundar sig på den Helige Andes arbete. Joh. 20:22-23 berättar, hur vår uppståndne Frälsare "bläste" på sina lärjungar och sade: "Tagen emot helig Ande! Om I förlåten någon hans synder, så äro de honom förlåtna; och om I binden någon i hans synder, så är han bunden i dem."

Uppenbarligen är det i detta tudelade uttryck fråga om den i hebreiskan uppträdande motsatsen "*lehattir ve-le'esor*", "lösa och binda". Ordet "absolutia" eller "avlösning" är härlett från föregående begrepp, "*hatara*". Rabbinerna beskriver, hur Messias sitter vid Paradisporten i Rom tillsammans med syndare och sjuka och "*en binder han och en löser han*". Messias har det arameiska smeknamnet "*Chivra*" eller "den Spetälske" -- emedan han enligt Jes. 53 är "slagen av krankhet" och "sargad". Sålunda identifierar han sig med de lidande människorna. Kristus gav åt sina egna makt "att förlåta synder" och samtidigt också att "binda" samvetena vid det förkunnade ordet. Fördömsedomar har vi inte rätt att använda. Vi kan inte stänga ut varandra från Guds rike. Aposteln Paulus varnade Timoteus: "Förhasta dig icke med handpåläggning." Vid

användningen av avlösning måste man ha en inre ledning -- men ännu noggrannare måste man vara, då man "binder" åhöraren vid det evangelium som han hört. Likväl är evangelium alltid en absolut förkunnelse om Guds helighet och nåd.

Den ställföreträdande försoningens instiftelseord

finns i själva verket redan i 5 Moseboken. Jesus hänvisade till dem, då han samtalade med Nikodemus (Joh. 3:13). Han vände då samtalet "*från jordiska till himmelska ting*" eller som man brukar säga på hebreiska "*från uppenbarade till förborgade*" ting, "*niggalot se-nistarot*". Han sade: "Ingen har stigit upp till himmelen, utom den som steg ned från himmelen." På samma sätt framförde aposteln Paulus i Rom. 10:4, att Kristus är lagens "ändamål" och därför behöver man inte längre säga: "Vem vill fara upp till himmelen" för att hämta ned Kristus. Ef. 4:8-10 berättar också, att Kristus for upp över alla himlar samt också "till jordens lägre rymder" -- "för att han skulle uppfylla allt". Sålunda uppfyllde han lagen i vårt ställe. Dessutom hänvisar Ordspr. 30:4 till honom, som steg upp till himmelen och åter for ned, samt frågar vad han heter och *vad hans son heter*. Allt detta anknyter till vår trobekännelse: "-- nedsteg till dödsriket, uppstod på tredje dagen ifrån de döda, uppfor till himlarna!"

Om Jesus försoningsgärning kan man naturligtvis tala även utan att använda Gamla och Nya Testamentet som bakgrund -- men Bibelns eget budskap uppenbaras först då vi går med på att lyssna till "den ställföreträdande försoningens instiftelseord" i Gamla Testamentet, **5 Mos. 30:11-14**. I dessa verser frågas det: "Vem vill *för oss* fara upp till himmelen och hämta det (lagens ord) *åt oss* och låta oss höra det, så att vi kunna göra därefter -- och vem vill *för oss* fara över till andra sidan havet (dödsriket) och hämta det *åt oss* och låta oss höra det, så att vi kunna göra därefter."

Dessa ord kunde man kalla som "**Pro nobis**": Kristus skulle uppfylla lagen "**för oss**". I gamla förbundet gav Gud sin lag för att man skulle ge undervisning i den och kungöra den och för att människorna skulle fullgöra Guds vilja. I nya förbundet ser vi, hur Kristus redan har fullgjort lagen för oss, och nu **förkunnar** vi denna fullbordade försoningsgärning, som ger oss kraft och lust till bättring och till ett nytt liv. I missionspredikan **förkunnar** vi Jesu ställföreträdande försoning. Å Kristi vägnar är vi sändebud och vi ber: Låt försona er med Gud! De här kallas "himmelska" och "förborgade" ting".

Ibland känns det som om Jesus hade gjort ett misstag, då han satte fiskaren Petrus till judarnas apostel och den lärde rabbinen Paulus till hedningarnas apostel. Också Petrus själv talar om "vår älskade broder Paulus", hur det i hans brev finns "ett och annat som är svårt att förstå" (2 Petr. 3:15-16). För judarna var den ställföreträdande försoningen något självklart. Också i dag upprepar man många gånger i de judiska bönerna på Försoningdagen: "*I mitt ställe, för mig och för min försoning!*" I Talmuds fäderneärvda stadgar säger man, att "*den frommes död försonar*" och att tidigare fick man försoningen "*genom templet, men nu är det Messias som försonar oss*". Aposteln Paulus kom att undervisa hednakristna i dessa grundfrågor.

I Stilla veckans psalmer brukade vi sjunga i vår ungdomskrets: "Den som ej känner dina sår, han är ej din efterföljare!" I missionsarbete tar vi ibland som exempel någon person som har offrat sig själv för att frälsa sin nästa. Sådana berättelser tycks gå rakt in i hjärtana. Personligen minns jag, hur en gammal missionär **August Hänningen** på missionsfesten sommaren 1947 berättade om en av sina evangelistelever. Denne gick trots förbud till portugisiska Angola för att förkunna evangelium. Han misshandlades så, att han dog av sina sår. Med sina sista ord hälsade han sin

lärare: "Nu är jag lycklig, ty jag har kunnat ge någonting åt min Mästare!" De orden blev en vändpunkt i mitt eget liv. När jag för trettio år senare fick besöka Namibia, kallad av Ambokyrkan, berättade de kristna där mera om denna martyr. Han hette Filippus. Vi har tre andra missionärer som genom samma tal fick sin kallelse till missionen. Om en negerynglings död långt borta väcker till självprovning, hur mycket mera väddar då inte Jesu Kristi försoningsdöd till oss? Hebreerbrevet säger därom: "En sådan överstepräst hövdes oss också att hava, en som var helig, oskyldig, obesmittad, skild från syndare och upphöjd över himmelen" (Hebr. 7:26).

Varför behöver vi en medlare?

Många judar säger, att de inte skulle behöva någon förmedlare. Men lär också Bibeln på detta sätt? Vi minns hur prästen Eli tillrättavisade sina egna söner, när dom missbrukade de kvinnor som hade tjänstgöring vid ingången till uppenbarelsetältet. "Om en människa försyndar sig mot en annan, så kan Gud *medla* för henne; men om en människa försyndar sig mot Herren, vem kan då *göra sig till medlare* för henne?" (1 Sam.2:25) Enligt bibliskt tänkande behövs alltid en tredje part vid en försoning. På hebreiska brukar man i Samuelboken ordet "*lehitpallel*" om förmedlandet. Annors betyder det bara samma som "bedja". Nu säger prästen Eli, att Herren kan "medla" för henne, "*pilelo Elohim*"; och vem kan "göra sig till medlare", "*mi jitpallel lo*". Det betyder att Gud förmedlar mellan människor när de har syndat emot varandra. Men när vi syndar mot Herren, vem kan då "bedja" och bli förmedlare för honom; hur kan Gud då försonas med sig själv? Därför skrev Paulus till Korinterna att "*det var Gud, som i Kristus försonade världen med sig själv*".

När översteprästen försonade Israels synder, gick han in i det allra heligaste, tog av sina skor, att han inte skulle slumra in och bad hela natten för folket. Också Jesus gjorde som vår överstepräst på samma sätt i Getsemane. Synd är närmast ett uppror mot Gud. Den förlorade sonen ropade till sin fader: "Jag har syndat mot himmelen och inför dig." I psalm 51 bekänner vi: "Mot dig allena har jag syndat." Denna davidpsalm återspeglar den i synd fallne konungens bekännelse för profeten Natan: "Jag har syndat *mot Herren*." Och denna, världens kortaste själavårdssituation fortsätter i samma vers: "Så har ock Herren tillgivit dig din synd" (2 Sam. 12:13). Med bön förmedlar Kristus även nu våra svagheter inför Gud. Hebreerbrevet 7:25 lovar: "Därför kan han ock *till fullo frälsa* dem som genom honom komma till Gud, ty han lever alltid för att mana gott för dem." På hebreiska har man här ordet "*lehafgia*" som betyder samma som "förbön". Jesus är vår förmedlare.

Försoningens psykologi

Hos araberna följer försoningen mellan två familjer eller stammar noggranna bestämmelser. Om någon förorsakar död i trafiken, måste han så snabbt som möjligt fly till en polisstation, så att blodhämnaren inte får tag i honom och dödar honom. I de nordiska länderna brukar man i stället fly undan polisen. När den skyldige har lyckats finna skydd, tar han först kontakt med en s.k. "*medlare*", som "*sätter sitt ansikte i pant på*" att man inte förgriper sig på den skyldige. Därefter meddelar man offrets nära anhöriga om saken och begär samtidigt av dem en "*förlikningstid*" under vilken känslorna får svalna. I bästa fall blir det försoning, "*sulha*", efter en månad. Den bekräftas vid en gemensam måltid. Den skyldige kommer inför sin motpart symboliskt krypande och med rep virat om halsen. Han bekänner, att "all världens guld och silver inte räcker till att ersätta förlusten, som han har förorsakat -- "hur mycket tillger ni för Allahs skull, hur mycket för Mohammeds, hur mycket *för Jesu (Issa) skull*, hur mycket för konungens och stamhövdningens

och hur mycket för er egen skull?" "Blodspriset" eller en människans pris är ungefär femtio tusen dollar. Här börjar prutandet. När lösesumman är betald, sätter man sig till den gemensamma måltiden kring ett slaktat lamm. Det hebreiska ordet "*shalom*" eller "frid" och "*shelem*", "gemenskapsoffer" har samma stam. Lammet kallas på arabiska "*hämäl Allah*", "Guds lamm". Utan "medlare" skulle den skyldige vara skyddslös och inte få rättvisa. Samma psykologi representerar också Bibeln.

"Hur mycket förlåter du för Jesu skull?"

Bibeln kräver rättslig jämvikt

De tio hebreiska ord som avser hämnd betyder i sig själva något slag av förlikning i målet, såsom "att ta i beaktande", "utjämning", "betalning", "att återbörda" eller tom. "försoning". Det starkaste uttrycket "*nakam*" eller "hämnd" har avseende på Gud, ty "min är hämnden, säger Herren". Egentligen är det i vår kristna tro inte fråga om att man skulle nonchalera vår överträdelse. Varje synd kommer alltid att få sitt straff. Men Jesus Kristus utstod det straff som tillkommer oss. Varje bikt betyder en inre rättegång, då vi först konstateras vara skyldiga. Huvudsaken i syndabekännelsen är således inte syndernas uppräknande, utan erkännelsen, att jag är skyldig och rätteligen har förtjänat Guds straff. Kristus har med sitt blod försonat mina blodiga brott -- på detta sätt blir nåden inte för billig.

Kristi medlarämbete gäller också våra böner. I den katolska kyrkan har man under seklernas lopp tänkt sig, att fromma människor, vilka ofta även har helgonförklarats, har haft en sådan medlaruppgift. Detta har ibland förklarats sålunda, att förtjänsten av deras goda gärningar och av det "som blivit över" också räcker till åt andra. Även judarna känner till en sådan lära om "överlopps-gärningar". En from troende fungerar ofta hos rabbinerna och de lärda som folkets

förebedjare. Judarna talar i sina gamla källskrifter om **Metatron**, "den som sitter på tronen" (gr. *meta thronon*). Han förmedlar böner och är israeliternas representant inför Gud. Han kallas i den judiska bönboken som "*Jesus, Ansiktets Furste*". Varje bön till Gud borde framställas genom denna Metatrons förmedling. Somliga ledande forskare likställer denna medlargestalt med Messias. Rom. 8:34 talar om Kristus, som sitter på Guds högra sida och där "manar han gott för oss". Även Talmud ger Messias denna hedersplats på Guds högra hand. Jesus upprepade ofta löftet, att vadhelst vi ber Fadern om i hans namn, det skall han ge oss.

Emedan evangeliet borde "förkunnas" så, att det "blir hört", må vi minnas i detta sammanhang, att "offrandet", "*lehakriv*", betyder på hebreiska ordagrant "*att bringa nära*". Människorna längtar komma så nära Gud, att ingen skiljevägg mera skulle åtskilja dem från deras Skapare. Efeserna 2:13 talar därom, att vi "som förut var fjärran, har *kommit nära i och genom Kristi blod*". Blodet har två betydelser, säger man på arameiska, "*tartei masma*"; det hänvisar både till blod och "betalnig". "Fickpengarna" heter på hebreiska "blod i fickan", "*dmei kis*". Jesus har betalat våra skulder. Synden är en börda på våra skuldror. Det äldsta uttrycket i Bibeln, som avser syndaförlåtelse, är "*nose avon*", "att bära synden". Att "bära" skrivs på arabiska "*hämäl*", just tillika med "*Hämäl Allah*". Därför förstår araberna bra Johannes Döparens rop: "Se Guds Lamm!" Hans budskap kunde över-sättas också: "Se Guds *Bärare*, som *bär världens synder!*"

Gamla Testamentets svårfattliga offerförrättningar hade ett mycket enkelt grundbudskap som man förstår bättre i Orienten. Människorna ville dröja länge inför Gud. De ville där sköta även sina inbördes relationer. Därför möttes de vid måltiderna. En gång skulle de komma att få samma välsignelse vid Messias måltid. Hans bord, "*shulchan*" eller "*sulha*", företräder altaret. När araberna har suttit "*sulha*", då får dom inte mera hysa agg mot sin nästa. När Gud förlåter våra synder, då får vi inte heller mera tugga om det som är förlåtet.

Förlåtelsens budskap är absolut

Därför kallas det även absolution. Den fullkomliga lagen med sina fullkomlighetskrav dömer oss helt och hållet. Och just som skyldigförklarade får vi en fullkomlig nåd, "nåd utöver nåd".

3 Mos. 16 berättar om den Stora försoningsdagen. Då lade översteprästen "båda sina händer" på den levande bockens huvud och bekände över honom "Israels barns alla missgärningar och alla deras överträdelser vad de än må hava syndat". De lades på bockens huvud och genom "*ish ha-itti*", "en man som hölls redo därtill" släpptes den ut i öknen. Och bocken bar "alla deras missgärningar utanför lägret" (v. 21 och 22). Även syndofferstjuren och syndoffersbocken, vilkas blod blev inburet i helgedomen för att bringa försoning, fördes "utanför lägret" och deras hud, kött och orenlighet brändes där upp i eld (v. 27).

Dessa offerseder betonade förlåtelsens absoluta prägel. Alla synder bekändes. All skuld lastades på det ställföreträdande offret. Man ville förgöra synden med dess "smuts"! Och detta brännande försiggick utanför lägret. På samma ändamål fördes syndabocken utanför lägret i öknen. All bitterhet, allt hat och agg skulle alltid skaffas bort från hemmen och församlingarna. Gud kastar alla våra synder "i havets djup" (Mika 7:19). Och fast Gud har ett gott minne, säger Jeremia 31:34 om det nya förbundet, att Herren inte då mera skall komma ihåg våra synder. Evangeliet borde förkunnas så, att just denna absoluta ton skulle bli hörd.

Judiska författare har skrivit många berättelser om "den man som hölls redo därtill", "*ish ha-itti*". Enligt en gammal tradition valdes alltid till denna uppgift någon äldre, redan sjuk man, om vilken man visste, att han kanske inte hade så lång livstid mera. Uppgiften var förskräcklig, ty över bocken svävade alla sataniska andar. Mannen måste slutligen störta syndabocken ner i Asasels dal, där den krossades. Efter att ha gjort detta återvände mannen till templet och förkunnade: "Det är fullbordat!" Om detta budskap inte nådde templet, blev synderna heller inte försonade på den Stora försoningsdagen. En israelisk författare har skildrat, hur andarna över syndabocken slutligen bemäktigade sig "den därtill utsedda mannen": då de kom till Asasels dal, mannen gick på fyra ben och bocken på två. Och bocken störtade åldringen i den framför liggande klyftan. Och det året fick man ingen försoning. Denna skildring är givetvis en produkt av författarens fantasi. Likväl iaktogs den av Gamla Testamentet bestämda offerlagen alltid så bokstavligt som möjligt. Huvudsaken är ändå, att vi hör evangeliets absoluta budskap: "Det är fullbordat!"

Från öknen kom budskapet: Det är fullbordat!

Många forskare har försökt ge en karakteristik av Jesu undervisning och fastställa, vad som var det mest centrala i den. Den judiska forskaren **C. G. Montefiore** sade på 1930-talet, att hans stam-fränder visserligen anser att Jesu fullkomlighetskrav är omöjliga, men att de själva står i fara "att förkväva idealen och deras impulsiva kraft och paradoxer". I Jesu lära finns en särskild "arom", som inte går att imitera. Och evangeliets kärna finns i Jesu ord: "Jag har icke kommit för att kalla rättfärdiga, utan syndare till förbättring." -- "Människosonen har kommit för att uppsöka och frälsa det som var förlorat" (Luk. 5:32 och 19:20).

Evangelits kärna

kommer till synes i budskapet om Guds uppsökande och frälsande kärlek. Guds heliga lag tar ifrån människan de mänskliga värderingsgrunderna. Den helige Guden gör inte skillnad mellan människorna: för honom duger de i sig själva fattiga, sjuka och värdelösa. Han säger redan i Gamla Testamentet: "Det förlorade skall jag uppsöka, det fördrivna skall jag föra tillbaka, de sargade skall jag förbinda, och det svaga skall jag stärka. Men det feta och det starka skall jag förgöra (Hes. 34:16). **Talmud** hänvisar att här talar man om Messias. Och **Zohar** tillägger i sammanhang med psalm 2:12, att "han är den *Gode herden*; om honom har sagts: Hyllen Sonen - - han är "tjänande änglars Herre och *den Högstes Son*". Allt det här för oss tillbaka till våra egna rötter.

Dylika iakttagelser är kanske på intet sätt nya för oss. Likväl är det just dessa Bibelns grundfakta, som vi måste undervisa om och förkunna i missionspredikan. Lag och evangelium är "oskiljaktiga och icke sammanblandade", uttydas av teologerna. Ju närmare vi kommer till Jesus, desto skarpare blir båda två. Gal. 2:19 bekräftar, att "genom lagen har vi dött bort ifrån lagen" -- därför duger evangelium till oss. Lagens innehåll och bruk motiveras av Jesus: "Älsken varandra **såsom jag** har älskat eder." Detta nya bud är omöjligt att förverkligas till fullo. Det avkleder oss. Och då får vi tillägna oss den absoluta och fullständiga förlåtelsen för våra gärningar och skuld.

Innehåll:

Messias i skapelseberättelsen	3
Lidande Messias i den judiska traditionen	11
Herrens nattvard som Messias måltid	17
Lag och evangelium	24
Vad är Kristi evangelium	34

Obs: Den berömde finska konstnärinnan **Maija Karma** som var känd av hennes illustreringar om det Heliga Landet, har tillägnat bilderna för dessa föredrag till författaren.